

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 286

İSLÂM'IN IŞIĞINDA KADIN

(TDV Kadın Kolları Konferans ve Panelleri: 1996-97)

ANKARA
1998

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

YAYIN MATBAACILIK VE TİCARET İŞLETMESİ

Meşrutiyet Cad. Bayındır Sk. No: 55 (06650) • Kızılay/ANKARA

Tel: (0.312) 418 59 49 • 417 09 04 • 425 27 75

Fax: (0.312) 417 00 09

Yayın No: 286

Sempozyumlar-Paneller Serisi: 25

ISBN 975-389-333-7

98.06.Y.0005.286

Bu kitap;

Türkiye Diyanet Vakfı

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin

Dizgi, Fotomekanik, Ofset ve Cilt Tesislerinde

hazırlanıp basılmıştır.

İSLÂM'IN IŞIĞINDA KADIN*

Ayşe SUCU (TDV Kadın Kolları Başkanı) – Değerli Misafirlerimiz; hepini-ze hoş geldiniz diyorum.

Periyodik olarak tertiplediğimiz konferanslarımızın bir yenisi ile karşınızdayız. Konferansçı konuğumuz Prof. Dr. Mehmet Aydın.

Bugün ülkemizde ve globalleşen dünyamızda bir kadın problemi olduğu bilinmektedir. Kadının ailede, toplumda, yeri, sosyal konumu, hakları, tarih boyunca tartışıl gelmiş, kadın dâima farklı mütaala edilmiş, hattâ esefle söyleyebiliriz ki ikinci sınıf insan yerine konmuştur.

Kadını bu konuma iten pek çok faktörler olmakla birlikte, din faktörü -bile-rek veya bilmeyerek yapılan hatâli yorumlar nedeniyle- de bunlardan biridir. Her dönemde peygamberlerin tek öğreticisi olan İslâm'ın ışığı altında kadın konusundaki görüşlerini hocamız biraz sonra bizlere aktaracaklar.

Sayın Aydın hocamızın kısaca özgeçmişi; 1943 Elazığ doğumlu. 1966 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu; 1972 yılında Edinburg Üniversitesinde doktora, sırasıyla; Atatürk Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesinde Öğretim Üyeliği, halen Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı.

Türkçe, İngilizce ve Hollandaca yayınlanmış kitapları var. Din Felsefesi ve Kant, İslâm ve Diyalog, Türklerin Felsefe ve Kültürüne Katkısı, yayınlanmış eserleri arasındadır. Teşekkür ediyor ve sözü hocama bırakıyorum. Buyrun Efendim.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN – Çok teşekkür ederim.

Hepinize saygılar sunuyorum, iyi günler diliyor ve şimdiden kandiliniz mübarek olsun diyorum. Duayla başlayalım ve benim de işim rast gitsin.

Davet edildiğim için teşekkür ediyorum, eğer, bu başlığı ben vermişsem iyi bir başlık vermişim; çünkü, iddiasız bir başlık, yani, İslâm'da Kadın deseydim, belki, daha iddialı olurdu, hattâ, göre desem bile iddialı olurdu; ama, İslâm'ın Işığında denince, daha az iddialı, yani, ne kadar gözüm varsa, ne kadar görebilirimsem, o kadarını anlatırım anlamındadır. Hakikaten, bunu, tevazu olsun diye söylemiyorum, metodolojik olarak bunun önemi olduğuna inanıyorum, meselâ,

(*) 8 Aralık 1996 tarihinde TDV Kadın Kolları Genel Merkezi'nde verilen konferans.

İslâm'da Kadın derken, yine, başka, böyle bir iki cümleyi iyice açıklamaz isek, sanki o görüş sadece veya benzer görüşler İslâm'dan çıkabilirmiş gibi bir mânâya gelebilir. Bu tabîî, yanlış olur. Görebildiğimiz zaman da belki o yanlışlık olabilir; çünkü, bugün anlattıklarımın bir kısmından da çıkaracağımız sonuçlardan biri olacak, pek çoğumuzun İslâm'a göre dediğimiz şeyler yine İslâm'da dediğimiz, pek çoğumuza göre İslâm'a göre olmayabilir, İslâm'da olmayabilir. Ortada bir mukaddes kitap var ve onun bize getiricisi ve uygulayıcısı Hazret-i Peygamber var; ama, bakan binlerce göz var, farklı derecelerde yaratılmış milyonlarca zihin var ve bunların o kaynaklardan aldıkları, birbirinden hep farklı olagelebilmiş. Çok mu farklı, tanınmayacak derecede mi farklı, zaman zaman evet; ama, çok şükür ki, çok kere hayır. Zaman zaman çok farklı anlayışlar ortaya çıkmasına rağmen, yine de, bir şeye İslâmî demenin, bir şeyin İslâm'la bağlantısını kurmanın, önemli bir zemininin olması lâzım. Yani, her önüne gelenin İslâm'la ilgili olarak söylediği şey veya İslâm'la kurduğu bağlantı, öyle bir niteliği hak etmeyebilir; ama, yine de ciddî bir bağlantı, her zaman, birtakım temel özellikleri taşımak durumundadır.

Evvelâ, konu içinde bir başka açıdan, yine tevazu değil, özür diliyorum; çünkü, hanımlara kadın konusunda konuşmak biraz çizmeyi aşmak olur, biraz haddi tecavüz oluyor gibi düşünüyorum. Zor bir konu; birçok bakımdan zor bir konu; evvelâ tarihimiz açısından zor bir konu, çünkü, İslâm ışığında dediğiniz zaman bile, anlamının, yorumlamanın hemen başında, Kur'ân-ı anlamının ve Peygamberimizin tatbikatını anlamının hemen yanı başında asırları bulan bir tarihi tecrübemiz var, o tarihi tecrübenin kanaatimce çok azı biliniyor. Kadın konusunda ise bilinen, bilinmeyene kıyaslanırsa, yok denecek kadar azdır. Yani, henüz, İslâm'da kadın tarihi yazılmamıştır. Ufak tefek çalışmalar var, şu anda yönelişler var, gayretler var; ama, doğrusunu isterseniz, herhalde, bir kırk, elli cildi bulacak çok ciddî çalışmalar elimizde olmadan, İslâm'da kadın bilgileri konusunda iddialı bir şey söylemek, bence, son derece yanlış olur; yani, kendini bilen birisi böyle bir iddiada bulunmaz. Zorluğu, evvelâ, metodolojik açıdan elimizde yeterince bilgi olmamasından kaynaklanıyor. Bilgi olmayınca, düşünmek kendi başına zor olmayabilir; ama, bilerek düşünmek sonuç çıkarıcı bir düşünce analizi içinde olabilmek için o tefekkürün ilimle beslenmesi lâzım.

Dolayısıyla, bugün, belki, İslâm ve kadın münâsebeti hususunda çok teorik şeylere de gidemeyişimizin arkasında yine bu bilgi eksikliğimiz vardır. Bu problemi zorlaştıran bir başka husus, konunun hassas olması. Kadın konusu, herhangi bir konu gibi değil, meselâ, İslâm'da veya İslâm'ın ışığında bina tarihini yazarsanız, köprü tarihini yazarsanız veya kitap yazma veya bir sanat kolu tarihini yazarsanız, durumunuz daha kolaydır. Kadınla ilgili konuya gelince, aklın yanında, düşüncenin yanında, bence, onlardan çok çok fazla bir duygu yönü var, bir edep yönü var, bir iffet yönü var, bir namus yönü var, o kadar farklı değerlerin son derece önemli değerlerin yüklendiği bir konu ki, en ufak bir duyar-

sızlık, en ufak bir tedbirsizlik, çok ciddi problemler ortaya çıkmasına sebep olur. Onun için de, zaten, birçok yönüyle, kadın konusu, bugün, İslâm dünyasının moda tabiriyle, yumuşak karnı diyorlar. Çok hassas bir problem, çok hassas bir konu desem, konu biraz hafif kalacak, onun için, her konu problem olmayabilir, oysa, bu, ciddi anlamda problem olmuş bir konu. Yani, niye problem oldu; dediğim gibi, evvelâ, konuşmak zorundayız, yeterince bilgimiz yok.

Bu konu; çok hassas bir konu olduğu için, her zaman sıkıntıya sebep olmakta, ferahlatıcı bir tutum içinde olmakta, alternatif olarak karşınızda olabiliyor. Bir de, çok silah olarak kullanılan bir konu, problem olmasının bir sebebi de o. Yani, insanlar, bir anlamda din için silah olarak kullanılabilir; ne demek yani; belli bir din anlayışının empoze edilmesi için kadın konusu önemli bir konudur, oradan girilebilir. Çağdaşlık konusuyla, kadın konusu bence önemli ölçüde problem haline geliyor. Belki, şu anda, yine, Türkiye'de, kadın konusu kadar çağdaşlıkla hemen ilgili olan başka bir konu akla gelmeyebilir. Dolayısıyla, bir kadın ile ilgili çok kere çağdaş veya değil, -erkeklere bu, biraz daha az kullanılır da, ben, kravatsız da gelseydim, belki, çağdaş düşünülebilirdi; ama, hanımların tasnifi çok daha kolay olabiliyor-, çağdaş olan, olmayan veya Müslüman olan olmayan, İslâmî hayat yaşayan, yaşamayan hanımlar söz konusu olduğunda, çok rahat bir biçimde hemen öne sürülen, rahat bir biçimde hakkında konuşulan konular olabiliyor ve bu da kendiliğinden ciddi birtakım problemlerin ortaya çıkmasına sebep oluyor. Bazen konuşulamayan konu haline bile gelebilir. Gerçi, İslâm dünyasında hakkında konuşulamayan epeyce konu var. Türkiye'de de hakkında konuşamadığımız epeyce konu var. Bu, edepten dolayı konuşamadığımız konular değil; ama, yanlış anlaşılır endişesiyle, başım derde girer korkusuyla, hattâ, bazen, kanunla başım derde girer korkusuyla, hakkında konuşamadığımız veya çok imalı yolla konuşmaya çalıştığımız, üstü örtük bir şekilde kendimizi ifade etmeye çalıştığımız konular var.

Kadın konusu belki, bu kadar hakkında konuşulması çok zor olan bir konu değil; ama, yine de dediğim gibi, orada, en ufak bir hassasiyetsizlik problemler yaratıyor. Meselâ, kadın hakları dediğiniz zaman, onun getirdiği bazı imajlar var. Başörtüsü dediğiniz zaman, onun hemen akla getirdiği, çağrıştırdığı imajlar var, bu imajlarla ilgili çok da derli toplu, sosyolojik nitelikli, psikolojik nitelikli, modern araştırmalarımız da olmadığı için doğrusunu isterseniz, en azından, bugün, bu konuda konuşan bir kardeşiniz olarak, bana, biraz, sisli bir hava içindeymişim gibi geliyor. Ben, genellikle, hakkında konuşacağım konularla şöyle fikrî hazırlığın ötesinde, hissi olarak bir yakınlık kurmak isterim. Onun için, kendimi, iklimin içinde hissetmek isterim. Bir baktım, hissetmek istedikçe, daha çok bulutlar üstüme doğru geliyor. Biraz daha gelirse bunları konuşmam; yine, bir sürü genellemeler yapmak, bir sürü hata yapmak riskini göze almak durumundayım, onun için, çok fazla üzerinde durmayayım dedim. Özellikle, şu anda, bu problemi yaşayan, onu derinliğine hisseden, var oluştan hisse-

den bir sürü insan var Türkiye'de, bir sürü hanım var Türkiye'de, ne bileyim, başı açık olduğu için acaba ne derler diye düşünen ve bunu endişeyle karşılayan insanlar var, başı örtülü olduğu için, acaba, ekmek parası dahil başıma ne gelir diye endişe eden insanlar var. Bu ölçüde canımıza dokunan bir konunun problem olmamasını, doğrusunu isterseniz, düşüneyiz.

O yüzden, zaman zaman, bu konuyu ben mi istedim, arkadaşlarım mı talep etti, bilmiyorum, hatırlamıyorum; ama, zaman zaman bu konuya girmek zorunda kalıyorum ben, bunu, çok küçük harfle yazarak, -bir münevver rolü oynadığım için-, olup olmadığını Allah bilir; ama, o rolde olmak gibi bir fonksiyonum olduğu için gündeme getirmek zorundayım; çünkü, hakikaten, Türkiye'nin çok çetin bir problemi şu anda ve Türkiye bu çetin problemi çözmek zorundadır demiyorum; çünkü, büyük problemler kolay çözülmez; ama, yumaşatmak zorundadır; yoksa, Türkiye, XXI. yüzyıla çok zor şartlar altında girer. Hattâ, bazen, ben, çok mübalağa ederek konuşmak durumunda kaldığım zaman diyorum ki, kadın problemini belli ölçüde çözemememiz durumunda, İslâm dünyası, ciddi bir sıkıntıyla karşılaşacak önümüzdeki asırda. Yani, bu havayla, bu anlayışla, bu psikolojiyle ve bu sosyolojiyle bu yük taşınmaz. Bunu, konuşmamın ileri merhalelerinde bazı örnekler vererek anlatmaya çalışacağım.

Demek ki, evvelâ, konunun bu zorluğunu anlatmak durumundayım ve eğer hata yaparsam, o hataları yapıyorum değerlendirmede, onun için de, bir bakıma, öncelikle özür dilemek durumundayım.

En azından, modern mânâda kadın probleminin bile yüz yılı aşkın bir tarihi var bizim kültürümüzde. Yani, Ferid Vecdilerin Sebilül Reşat'ta, Sıratı Müstakim'deki tercümeleleri 70 seneye yaklaştı. İlk defa Mısır'da kadın konusunun modern bir problem olarak ele alınışı 1888'dir. Kasım Emin'in yazdığı Tahrir son derece modern, kadın probleminin ele alınışı açısından önemli bir kaynak, hanımın özgürlüğü diye Türkçeye çevirebileceğimiz, kitap neşredildiğinden çok kısa bir süre sonra yirmi, otuz civarında bir kitapla, yüzleri bulan makalelerle ciddi bir mukabele gördü. Bunların çok azı kitabın lehindeydi, büyük bir kısmı aleyhindeydi, hattâ, müellifini kafir olarak ilan eden yazıların sayısı epeyce fazlaydı, eminim, adamın hayatı önemli ölçüde zehir olmuştur; ama, her halükârda kanayan bir yaraya parmak bastığı için de, bu konunun modern tarihi açısından, bence, kendisiyle başlaması gereken önemli kaynaklardan biridir. Daha sonra, yine, aynı kişinin kaleminden "Modern Kadın" diye bir kitap çıktı, buna karşılık olarak da, "Müslüman Kadın" diye yine önemli olan, yine okunmaya değer olan Ferid Vecdi'nin meşhur "Müslüman Kadın" kitabı yazıldı ve bu ikinci kitap Mehmet Akif merhumun kaleminden, tamamını bitirdi mi bilmiyorum; ama, mevcut haliyle bile kitabın önemli bir kısmı Sıratı Müstakim Dergisinde yayınlandı.

O gün bile problemin az çok boyutları tahmin ediliyordu, o gün bile önemli ölçüde aktüalitesi vardı ki, konunun, özellikle, Avrupa ile teması yakın olan, sı-

kı olan iki ülkede, yani, bugünkü Türkiye'de, o günkü son dönem Osmanlı Devletinde ve yine bizim bir parçamız durumunda olan Mısır'da, bu konu ciddi bir problem olarak kendisini bize hissettirdi.

Bilhassa, Batı ile karşılaşmamız, kabul etmek lâzım, her problemimizi karmaşık hale getirdiği gibi, bunu da, yine belli ölçüde problem yaptı. Batı ile karşılaşmayla, problem bütünüyle ortaya çıkmadı, doğmadı; ama, onu, akut bir problem haline getiren, yine, Batı ile karşılaşmamız oldu; ama, bu hüküm, kanaatimce, bizim eğitim, öğretim problemimiz için de geçerlidir, siyasî hayatımız için geçerlidir, ekonomi hayatımız için geçerlidir; yani, zaten problemleri olan bir toplum, Batı ile karşı karşıya gelince, her probleminde ister istemez biraz daha sıkıntılı, karmaşık bir durum ortaya çıktı. Kadın problemi de, yine, dediğim gibi belli bir problem düzeyindeydi; ama, oldukça akut bir biçimde, oldukça can yakan, ateşli diyebileceğimiz hastalık biçimine dönüşmesi, bizim, Batı ile karşılaşmamız yüzünden oldu. Aslında, bu kadın konusu, konuşmamın başında söylediğim o hassasiyetini, o zaman bile hemen kazandı.

Mehmet Akif merhumu, yani, Safahat'ı çok dikkatli okursak, hakikaten, bu konunun ne kadar önemli olduğunu, bir taraftan hanımların da okuması gerekir, hanımların da, ülkenin, milletin karşı karşıya bulunduğu problemler ile ilgili olarak bir zihni, manevî ve fizikî bir tavır takınma mecburiyetleri var; ama, öbür yandan da, ya Avrupa'daki gibi olurlarsa şeklinde son derece önemli bir korku var. Yani, başta, Mehmet Akif Merhuma bakarsak, o nesil, Hasan Basri, daha sonraları büyük tefsirimizin müellifi, o dönemin İslâmcı diye adlandırılan müelliflerinin hemen hemen hepsi, bu arada Türkçü diye adlandırılanların kahir ekseriyeti, bizim, içtimaî hayatımızda, korkunç bir gediğin, gedik tabiri onların çok sık kullandıkları bir tabir, gediğin açılmasıyla bir bakıma bu konuya başlıyorlar. Yahu, bizim Avrupa ile ilişkilerimiz, acaba, içtimaî hayatımızda, aile hayatımızda bir gedik açacak mı, korkunç bir uçurumun kenarına getirecek mi, yine, bu uçurum sözü de, korkunçluğuyla birlikte onlara aittir. Öyle bir uçurumun kenarına getirecek mi, getirmeyecek mi sorusu, bunlar için son derece önemli. O kadar önemli ki, benim kanaatimce, öneminden dolayı, bu büyüklerimizden bile önemli bir kısmı, kadın konusuna, en azından bu bende uyanan bir izlenim, yanlış olabilir, bakmaları gerektiği ölçüde bir rahatlık içinde bakamıyorlar. Yani, biraz daha, belki, eleştirel bir ifade kullanayım, başka konuda, meselâ, bilim konusunda, teknoloji konusunda oldukça rahat olan, çağın ihtiyaçlarını derinden hissedenler, kadın konusunda olmaları gerektiğinden biraz daha fazla muhafazakarlar gibi bir kanaat var bende, buna, Mehmet Akif merhum dahil.

Bunu büyütmem; çünkü, demin söylediğim gibi kadın konusu ana konusudur, bacı konusudur, hanım konusudur, zaten, bütünüyle çok hassas bir konu olduğu için, tabii, orada, tekrar ediyorum, bizim, tarih boyunca getirdiğimiz önemli değerlerimiz iki omuzumuza birden yükleniyor. O da, kendiliğinden çok

ciddî bir sorumluluk duygusu getiriyor ve o sorumluluk duygusu içinde insanlarımız, belki, kadın konusuna gelince, problem çözücü tavrı çok rahat sergilemiyorlar, bunu, daha sonraki dönemlere bile getirmek mümkün. Meselâ, yine, bu, en azından, ilimde ve tefekkürde, muasırlaşma üzerinde; ama, Kur'ân'dan ilhamını, gücünü alan, Mehmet Akif merhum diyor ya:

"Doğrudan doğruya Kur'ân'dan alıp ilhamı.

Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı."

Bu o dönemin münevverinin önemli bir çıkış noktasıdır, aynı zamanda yöntemidir, idealidir, ne dersek diyelim.

Meselâ, Muhammed İkbal'de de, aynı şey, çok daha filozofik bir biçimde, felsefi bir biçimde var olmasına rağmen, yine, tekrar ediyorum, kadın konusuna geldiği zaman, kendisinden beklenmeyen bir muhafazakârlığı, yani, muhafazakârlığı olumsuz anlamda söylemiyorum, biraz katı diyebileceğim bir muhafazakârlığı yine görebiliyoruz. Tekrar ediyorum, bütün mesele, İslâm dünyasında, bu konunun çok hassas bir konu olmasıyla yakından ilgili.

Yine, bu problemin zorluğuyla ilgili bir şeyi söylemeden geçmeyeceğim, onunla gireceğim meseleye. Bir de, felsefi bir deyimle, kural koyma hakkına, kaid koyma hakkına sahip olan kaynaklarla, tarihi İslâm arasında bir ayrım yapamayışımız da, konuyu ciddî problem haline getiriyor. Nedir yani; pek çok hanım hayret ediyor, yani, kadın konusu üzerinde duran pek çok hanım arkadaşımız, meslektaşımız hayret ediyor, bir Kur'ân-ı Kerîm'i okuyor, orada anlatılan kadın var, bir de tarihe bakıyor, yaşamış kadın var, pek çoğu isyan ediyor, sizi isyana sevk etmek için bunu söylemiyorum; ama, hakikaten, pek çoğu isyan ediyor, böyle kitabı olan bir ümmet, kadına nasıl böyle bakar diyor ve kısmen ben de bugün işleyeceğim. Böyle bir kitabı olan bir ümmet, kadına nasıl oldu da, olumsuz diye adlandırabileceğimiz böyle bir bakış tarzını geliştirdi ve bu büyük problemi, bize, daha çok büyüterek ilettiler, sundu diyeyim. Bunun da sebebi, bugün, meselâ, kadın konusuyla ilgili hassasiyetimizi anlamak için bulunduğumuz noktadan geriye doğru gitmek gibi bir mecburiyetimiz var, yoksa, tekrar ediyorum, hemen, kendinizi bir sıkıntı içinde bulursunuz. Kaynakla başladığınız zaman, kaynak o kadar uzakta kalmıştır ki, onu meselâ, adeta, yaşayan kültürümüzde bir parça olup olmadığı dahi sual olarak akla gelebiliyor, halbuki, yakın tarihimize geldiğiniz zaman, çok rahat bir biçimde problemlerin önemli bir kısmını elle tutar gibi gösterebiliyorsunuz ve bunların nereden kaynaklandığını rahatça izleyebiliyorsunuz ve o izlediğiniz durumu, kaynak ışığında gözden geçirebiliyorsunuz.

Ben, yine, kendimi biraz daha iyi hissedeyim diye muhtelif kaynaklar okudum, zaten, bilgim olmasına rağmen, bir daha şöyle bir gözden geçireyim dedim, normal olarak en kolay ulaşılabilecek kaynaklar ilmihal kitaplarıdır bizde; adı üzerinde, ilmihal, yani, hal ilmimiz. Şu anda ne yapıyoruz, ne ediyoruz; günlük hayatımızda işimize yarayan pratik bilgilerin yer aldığı kitaplardır ilmihal kitap-

larımız bizim; ama, en azından, on senedir genç hanımlara, genç kız öğrencilere diyorum ki, aman, ilmihal okursanız, kadınlarla ilgili yeri okumayın; çünkü, okuduğu zaman nasıl çıkacağını bilemiyorum oradan. Şimdi, örnekler vereceğim; yani, nasıl çıkmaları niye beni endişeye sevk ediyor, örnekler vereceğim. O kitapların müelliflerine hiç dil uzatmamak şartıyla, hattâ, onları mazur görmek şartıyla söyleyeceklerimi söyleyeceğim; çünkü, benim, insanların anlama ve yorumlama kabiliyetleriyle ilgili son derece rahat bir yaklaşımım var. Anlama ve yorumlamadan dolayı insanları kınamanın çok kere yanlış olduğuna inanıyorum, bugün, ben, böyle konuşuyorsam, içinde bulunduğum şartlardan dolayı, yani, bir yetişme tarzım var, şu anda problemlerle karşı karşıyayım, onun için böyle konuşuyorum, 100 sene evvel yaşasaydım, o ilmihallerin müelliflerinden biri de olabilirdim.

Hiç unutmam, sevgili ağabeyim var, merkez vaizi emekli, zaman zaman tartışmaya koyuluruz. Onbeş-yirmi sene evvel, biraz ipin ucunu kaçırdı, beni, çemberin, dairenin dışına iter gibi oldu, ben de dedim ki, ağabey, eğer, İskoçya'nın Kuzey Denizine yakın bir köyünde kalsaydın kafası çalışmayan bir papaz olurdun, burada doğdun... Gerisini söylemeyim, çünkü, bu kayda alınmalar da insanı epeyce sınırlıyor, o zaman biraz daha dikkatli konuşuyoruz, sorumlu konuşuyoruz. Bunu şunun için söylüyorum, öyle kolay değil, insan bir kültür içinde doğuyor, bir tarih bilinciyle adeta dünyaya geliyor ve o ister istemez bir şeyi size yüklüyor, bilgisayar tabiriyle, bir zihin seti oluşturuyor. Bu değişmez set değil, yeni verileri, girdileri reddeden bir set değil; ama, her halükârda, yine, mevcuda göre alma durumunda olan bir yapı ortaya çıkarıyor. İnsanlar, problemlerini bu yapı içinde anlamaya çalışıyorlar, yolu bulmaya çalışıyorlar, öyle çözmeye çalışıyorlar.

O yüzden, bugün, eleştireceklerimin hiçbirini kınayarak eleştirmiyorum. Ne zaman kınarım ben, kötü niyet varsa, kendi şahsî yararı için bir konuyu; ama, bu din konusudur, ama çağdaşlık konusudur, ama başka bir konuyu kullanıyorsa, ona pek tahammülüm yok; ama, onun dışında, bilme, anlama, yorumlamayla ilgiliyse, bu, kınanacak bir şey değil; ama, üzerinde konuşulacak ve eleştirilecek bir şeydir. Şimdi, biz, tarihimize, kaynaklarımız arasında bu ayrımı yapmadığımız için, çok kere, dinimize göre dediğimiz zaman, çok ciddi hatalar işleyebilme durumunda olduğumuzu hissetmemiz lâzım. Aynı şey, beş on dakika önce Sayın Bakanım ile konuşuyorduk, aynı şey şeriata göre çok çok daha karmaşık bir problem ortaya çıkarır. Yani, ilmihallerimizde, meselâ, bugün, benim için neredeyse son derece saçma olan -bütün saygıyla söylüyorum- şeylerin hep başında, şer-i şerife göre diyor, şeriatımıza göre diyor, temiz şeriata göre ondan sonra kadın diye başlıyor, gerisi felaket. Yani, onun dinde olmadığını, bugün, en azından kaynakları dikkate aldığımız zaman biliyoruz; ama, niye bu insanlar böyle şeyler söylüyorlar. Çünkü, şeriat dediğimiz şey, sadece Kur'ân ve Peygamberin tatbikatı değil ki, binlerce yıllık birikimin hepsine birden şeriat di-

yoruz, yüzlerce müçtehitin fikirlerine de şeriat diyoruz. Yani, tarih boyunca karşımıza çıkan problemlerin çözümleri de hep o başlık altında, o şemsiye terim altında toplanıyor. O problemlerin bugün pek çoğu yok, o çözümlerin bugün pek çoğu bizim için çözüm değil. Onlar tarihin problemleriydi, tarihin çözümleriydi.

Şeriata göre demeleri, kendilerine göre haklı bir mantığa dayanıyor olabilir; ama, ben, bugün, o çözümleri alır, dine göre, şeriata göre dersem, dine ve şeriata en büyük haksızlığı etmiş olurum ve bugün, pek çoğumuz, üzülmeye söyleyeyim ki, bu haksızlığı yapıyor.

Bir diğer problem... İnşallah, bütün vakti, problemin, niye problem olduğuyla geçirmeyeceğim; ama, zannediyorum, problemi anlatabilmem bile bence çok önemli. Niye konumuz problem oldu; bütün milletlerin tarihinde, ümmetlerin tarihinde olduğu gibi İslâm ümmetinin tarihinde de pratik hayat, birtakım seçmeleri ister istemez yaptırmak zorunda kaldı. Yani, bir dönemde meselâ, bugün, Türkiye'de iç problemini çözmek için belki on çözüm şekli düşünebiliriz, tasarlayabiliriz; ama, yine, biraz önce anlattığım, o anlama, yorumlama yüklemesinden dolayı, bu onundan birini seçeriz, bu da tabiidir. Ama, daha sonraki nesiller, kuşaklar, eğer bu çözüm dinle ilgiliyse, o kuşaklar, bunu, bir dini çözüm şeklinde algılayabilirler, bir insanî çözüm şeklinde düşünürler ve o zaman da, bu sefer, tarihin bir yanı bize İslâm olarak gelebilir, aktarılmış olabilir.

Meselâ, Peygamberimizin kadınlarla ilgili yüzlerce cümlesi vardır, hadis olarak rivayet edilen yüzlerce cümlesi vardır ve her cümle birbirinden farklıdır ve her cümle ötekini teyit etmiyor belki, farklı durumlarda, farklı konularda, Peygamberimiz, o problemi farklı şekillerde çözmüştür. Daha sonra, yine Hazret-i Ömer döneminde toplumsal yapı değişiyor, artık, Medine toplumu değil, bir imparatorluğa gidiyor, yüzlerce yeni kültürle karşı karşıya geliyor, yüzlerce yeni hayat şekilleriyle karşı karşıya geliyor ve ciddi problemler ortaya çıkıyor, bu sefer o problemleri çözmek için kaynağa gitmek durumu hasıl oluyor, kaynağa giderken de çok kere o problemi en kolay şekilde kaynağa hangi motif çözebiliyorsa, o motif öne çıkıyor. Biz, kalkar da, tekrar ediyorum, Hazret-i Ömer'in dönemini de hiç tartışılmayan İslâmî bir çözüm dönemi şeklinde düşünürsek, ona da sahabenin sünneti dersek, bu durumda, o çözümü bugüne taşımak gibi bir mecburiyet hasıl oluyor, dinimize göre, şer-i şerife göre, sünnete göre o problemi ve çözümünü bugüne taşımak mecburiyetinde kalıyoruz.

Oysa, baktığımız zaman -Sayın Bakanım yanlış söylüyorsam düzeltsin, kendisinin bir toplantısında beraberdik, verdiği bir örneği hatırlıyorum, müsaade ederse ben o örneği vereceğim- meselâ, Hazret-i Ömer karşısında, kadın haklarını da ve Kur'ân anlamayı da müdafaa eden çok yürekli ve cesur, Kureyş'ten bir hanım rivayeti vardı, Hazret-i Ömer çıkıyor hutbeye, diyor ki, hanımlara mehirleri çok fazla veriyorsunuz, 400'den fazla mehir vermeye de gerek yok; çünkü, Peygamber döneminde bundan fazla mehir yoktu diyor ve vermeyeceksiniz diye kuralı koyuyor ve hanım kalkıyor, bu hükmü veremezsin, bu kuralı

koyamazsın diyor. Hazret-i Ömer nasıl koyamam diyor, çünkü, Kur'an'da Cenab-ı Hak buyuruyor ki, eğer, hanımların birinden ayrılırsanız da, kantar kantar mehir vermiş olsanız dahi, mal vermiş olsanız dahi onları geri almayın diyor. Dolayısıyla, bundan ne netice çıkıyor, evlenirken, bir insan hanımına 400 dirhemin üzerinde kantar kantar servet verebilir, mehir verebilir veya o hanımlardan ayrılırken, bunların hiçbirini alma gibi bir durumla karşı karşıya gelemez. Yani, ne mehrin miktarını belirleyebilirsiniz ne bunun verilmesiyle ilgili o geniş alanı daraltabilirsiniz diyor. Hazret-i Ömer tekrar hutbeye çıkıyor ve verdiği o kararı geri çekiyor, diyor ki, haklı olan bu hanımdır.

Şuna geleceğim, iğneyle aradığınız zaman bu rivayeti bulursunuz, halbuki, son derece orjinal, niye orjinal, sosyal hadiselerin içinde, bir olay farklıysa, yani, 100 tane erkek çıkıp bir şey söyleseydi, hiç orjinal olmazdı, medya tabiriyle, haber değeri olmazdı; ama, bir hanımın çıkıp da, tabir caizse elini masaya vurup da bu olmaz demesinin haber değeri vardı. Yani, onun daha çok anlatılması, aktarılması gerekirken, kaynaklarımız o konuda suskun. Niye; çünkü, hanımların böyle bir konumda olmaları, toplum şartları açısından istenmiyordu. Eğer, hanım çıkar, hak hukuk iddiasıyla kendisini ortaya koyarsa, o cemiyeti idare etmek de zorlaşır, belki, haneyi idare etmek de zorlaşır.

Bunu niye söylüyorum, yani, tarih kendine göre seçiyor ve niye öyle seçti, onun hesabını sormak ve eleştirmek hakkım; ama, ondan dolayı kınama gibi bir tutum içinde olamam ben. Öyle işlerine geldi, onu seçtiler; ama, ben onu tatbika mecbur değilim. Niye, Peygamberimize kadar gidelim, meselâ, çok sık söylenir içtihadı risalih ile ilgili her şey biliniyor, bana sorarsanız her şey bilinmiyor, daha çok önemli bilgi eksikliğimiz var, çok farklı bilgiler var ve bazen çelişen bilgiler var ve henüz, biz, o bilgileri, tutarlı bir biçimde, şartlara göre, var oluş durumuna göre takdir ve tarif etmiş değiliz. Peygamberimizin meselâ, hanımlarla ilgili ben iki farklı ifadesine temas edeceğim, bunların hepsi sağlam kaynaklarımızda var, yine, birinin çok sık tekrar edildiğini ve hâla, yine, bir cuma günü Ankara'da bile 150 camiin 50'sinde duyabileceğiniz bir tavır vardır; ama, hemen hemen belki de hiç duymadığınız ve birçoğunuzun ilk defa duyduğu bir tavır vardır. Aynı kişiyle ilgili iki farklı olay. Bir, Peygamberimiz anneleriyle birlikte otururken Ümmü Mektum diye o meşhur, gözleri görmeyen sahabenin geldiğini görüyor, Peygamberimiz, bazı kabilelerin eşrafiyla konuşurken araya giriyor, bir şey soruyor, yani, o uluslararası ilişkide olan Peygamberimizi herhalde rahatsız ediyor, onun için Peygamberimiz pek yüz vermemiş ve arkasından hemen bu âyet geliyor ve azarlanan tırnak içinde Peygamberimiz oluyor, sen bunu nasıl yaparsın mealine gelebilecek, Cenab-ı Hak tarafından gelen bir azarlama. Ümmü Mektum bu insan, onun geldiğini görünce, Peygamberimiz içeri geçin diyor ve biri diyor ki, Ya Resulullah, gözleri görmüyor ki, diyor, gözleri görmüyor, ama geliyor diyor. Şimdi, bu, sıradan, günlük bir şey de olabilir. Yani, Peygamber diye, Peygamberimizin ağzından çıkan her şeyi âyet gibi görmek yanlışır

bence. Bir insan, Kur'ân-ı Kerim'de âyette ben de sizin gibi bir insanım diyor. Hazret-i Ayşe'ye yaptığı şakayı biz de hanımımıza yapmak zorunda değiliz, Hazret-i Ayşe şu şakadan hoşlanır, bizim hanım başka şakadan hoşlanır, önemli olan oradaki mânâdır, o tavidir, insanî tavidir, örnek alınacak o, yaptığı değildir.

Bu bir olay, bu olay durmadan anlatılır, pişirilip, pişirilip anlatılır, niye, açıkça söyleyeyim, hanımların dışarı çıkmasını önlemek için. Gözü görmese bile burada bulunmayacaksınız diyor, niye, sünnettir diyor, kitapta yeri var. Niye bunu anlatıyoruz, hakikaten öyle, hanımların fazla ortalıkta olmasını istemiyoruz. Şimdi, çıktınız, yapacak bir şeyiniz yok, o ayrı; ama, bize sorsaydınız daha uzun süre beklerdiniz. Dolayısıyla, niye anlatılıyor bu; çünkü, bir politikaya unsur olarak kullanılıyor bu. İnsan ilişkileri politikası var, bir kadın erkek ilişkileri politikası var, aileden başlayan bir politika var, o politikanın bir normu olarak kullanılıyor bu, onun için, hakikaten yani, ben belki hatırlamıyorum; ama, bunu ilk duyduğum zaman sekiz on yaşlarındaydım, hanımlar erkeklerle bir araya gelemez, niye, verilen örnek bu; ama, bakınız, aynı Peygamber, başka bir olayda, başka bir durum sergiliyor. Yine bir hanım geliyor, diyor ki, kocamdan ayrılacağım, boşanacağım diyor. Adam hanımı görüyor, tutmuyor, Peygamberimiz meseleyi anlamaya çalışıyor, nedir, ne değildir, bakıyor ki, ortada bir ısrarlı durum var, peki, önce bir hanımın adını veriyor diyor ki, git iddetini o hanımın evinde bekle, orada misafir ol diyor, yeni bir talibin çıkıncaya kadar; ama, hemen arkasından ekliyor, hayır hayır diyor, sahabe oraya sık sık geliyor, o hanımın evinde toplanıyorlar, ilmi sohbetler yapıyorlar, orada rahat edemezsin Ümmü Mektum'un evine git diyor, Ümmü Mektum büyük bir ihtimalle akrabası; ama, nikâh düşen bir akrabası, hanım evlenebilir, onun evine git, üç ay orada kal, gözleri görmediği için rahat giyinip soyunabilirsin diyor. Bakın, bir taraftan kendisine zaten haram olan, Peygamberin hanımları başkasına haramdır, evlenemezler yani, ümmetten herhangi birisi Peygamber hanımıyla evlenemez, haram olmasına rağmen, orada bir ayırma vardır, bu tarafta nikâh düşüyor olmasına rağmen, hayır, git, onun evinde kal vardır. Git onun evinde kal rivayet edilmez; çünkü, o konu bir rahatlık getiriyor, o konu daha rahat, daha yumuşak, meselâ, bugüne çok daha ferahlık getiren bir uygulama şekli modeli sunuyor. Onu anlıyoruz; ama, yine, o benim söylediğim sıkı olanı.

O halde, tekrar geriye döneyim, şunu anlatmaya çalışıyorum, tarih seçerek bize sunuyor. Yüzlerce rivayetten o anda biri, ikisi, üçü beşi, her neyse, kendi problemini çözmede yardımcı olduğu için onu seçiyor, peki, bizim hatamız ne, bizim hatamız, o seçileni, İslâm'ın kendisi gibi kabul etmemiz. O seçilen, tarihi zenginliğimiz bile değil. Şimdi, bu, sadece kadın konusunda değil, aynı zamanda bizim itikadî konularda da durum aynıdır. Şu anda, İslâm dünyasında yaşanan islâmî gelenek çok fakir bir gelenek, çok yoksul bir gelenek, meselâ, bu gelenekte Hariciliğin olumsuz tarafı vardır da, bir sürü sağda solda eşkıya çıkıyor.

Taha Bey'in kulakları çınlasın, o, sık sık bu anarşistlerle, bu Hariciler arasında bir bağlantı kurar, haklı o bağlantıyı kurmada; ama, diyelim ki, Haricilerin bir demokrat yanı da var, kadından imam olabileceğini, dolayısıyla, lider olabileceğini, dolayısıyla, sultan olabileceğini, emire ve mümine olabileceğini kabul ederler aynı zamanda, yani, o kadar da kötü değiller, son derece samimi insanlar, takıyyenin t'sini bilmiyorlar bunlar, bu insanlar, meselâ, kadın konusunda oldukça demokratlar; ama, bizim kültürümüzde o yok, terör tarafı girmiş kültüre; ama, öbür taraftan olumlu yanları yok. Meselâ, insan özgürlüğü konusunda, benim önderim, İmam Eşari değildir. İmam Eşari Ehli Sünnetin büyük alimidir; ama, Kadı Abdul Cabbar, büyük bir Mutezili alimdir, ben, Kadı Abdul Cabbar'ın yanındayım, İmam Eşari'nin yanında değilim, açıkça söyleyeyim. Niye; çünkü, öbüründe inanç özgürlüğü daha ön planda. Şimdi, ikisi de benim kültürüm, yani, ben, bunlardan herhangi birini itikadım diye seçmek zorunda değilim. Bunu niye anlatıyorum, gerek entellektüel kültürümüzde gerek ümmetin içtimâî hayatının tecrübesinde birtakım seçmelerle bize gelen bir geleneğimiz vardır ve bu gelenek, asıl, büyük harfle yazdığımız geleneğin tamamı değildir. Onun için, problemlerimizi çözebilmek için bu gelenekten istifade edeceksek eğer, onun zenginliğine gitmeniz lâzım, onun öteki kaynaklarına da gitmemiz lâzım.

Kadın konusuyla ilgili çok basit bir örnek vereceğim. Meselâ, tesettür konusu, her mezhepte aynı değil. Öyle mezhep var ki, tepeden tırnağa kapanmasıdır önemli olan der. Meselâ, Şafi Mezhebi bu tarafa yönelir Hambeli Mezhebiyle. Yani, yüzü açık olsa olur; ama, aslında, tamamen kapalı olsalar daha iyi der. Onun için, benim öğrencilerimden bir kısmı geliyor, diyor ki, hocam, takvamıza mani oluyorsunuz... Başörtüsüne mani olmuyorum, ne haddime. Yukarıdan geliyor, aşağıdan geliyor, o zaman yolda gelirken diyorum ki, Ayşe bu olmaz, aramız açılmasın, yani, yüzünü görmek zorundayım, bu bizim Ayşe demek zorundayım, beni bundan mahrum etme. Bazıları diyor, hocam, takvamıza mani olma, yani, kaynakta yeri olan bir şey. Bilmiyorum, bana kaynak getirmiyor; ama, ben, bir gün, İslâm hukuku profesörü arkadaşşıma dedim ki, yahu, ne kadar kitap varsa dört mezhebe göre, topla bu kitapları ve git, bizim öğrencilerimizle bu konuyu şöyle bir ilmî olarak tartışın. Güle güle geldi, dedi ki, Maliki'ye kadar tahammül edebildiler. Çünkü, Maliki'ye göre, hanımın kolu da görülebilir, kolu geniş uzanıyor bir şey alacak, dolayısıyla, burası göründü diye kıyamet kopmuyor, hattâ, vücudun şeklinin görülmesi bile. Önemli olan örtmektir, vücudun şeklinin görülmesi o kadar önemli değil, zaten, ne kadar geniş giyerse giysin, ince giydiğinden dolayı, rüzgar arkadan veya yandan çarpınca, vücudun belli bir hattını göstermemesi mümkün değildir, dolayısıyla, o konuda oldukça rahat, oraya kadar iyi geldik dedi; ama, iş Maliki'ye gelince o işi götüremedik dedi. Ben de, o zaman tedrici elden kaçırdık dedim, belki, birkaç ay sonraya kalabilirdi o görüş, o anlayış...

Şimdi, bunu niye söylüyorum; yani çok pratiktir aslında konu, yani, orada bile zenginliğini bizimle yaşamıyor, orada bile yer alacak, tarihin bize seçtiği, kendisince uygun gördüğü ve şu anda elimizde, biz, İslâm'a göre, dine göre konuşmaya başladığımız zaman, çok kere bu seçilmiş çizgiye göre konuşuyoruz. Demek ki, eğer, bundan sonra söylediklerimde hata olursa niye problem zor, onu, inşallah anlatabilmişimdir.

Şimdi, müsaade ederseniz kaynakla başlamak istiyorum, kaynağın tamamını anlatmak kolay değil; ama, kaynak, Kur'ân-ı Kerîm'de meseleye bakmak istiyorum. Bunu da, zaten, elimizde çok sayıda kitap var bu konuda, yani, onların bir kısmıyla ben, en azından kitaplarda verilen bilgilerin bir kısmıyla hemfikir olmayabilirim; ama, en azından Kur'ân-ı Kerîm'den alınan âyetleri değiştirmediklerine göre, yorumları muhtelif olsa bile kadın konusuyla ilgili âyeti kerimeleri, hemen çok rahat bir biçimde İslâm ve kadın diye her kaynakta bulabilirsiniz. Zaten, birçoğunuz da bulmuşsunuz, okumuşsunuzdur. Uzunca zamandır da üzerinde durulan, konuşulan konu olduğu için, böyle, âyet âyet gitmeyeceğim ben, doğrusu, isterseniz, biraz vaiz üslubu içinde de söylemeyeceğim; çünkü, onun yeri ayrı, o bilgileri alacak kaynaklar oldukça farklı. Ben, yine, mesleğim açısından konuya madem davet edildim konuya kendimce, yaklaşılmaya bir şeyler söylemeye çalışacağım.

Şimdi, Kur'ân-ı Kerîm'e baktığımız zaman, tablo, karşımıza, evvelâ Hazret-i Adem ve onun muhterem eşini çıkarıyor. İnsanla ilgili ilk karşılaştığımız tablo, yaradılış tablosudur, Hazret-i Ademin halife olarak yeryüzünde bulunuş tablosu. Yeryüzüne geliş demiyorum, indiriliş demiyorum, çıkarılış demiyorum, onların her biri kelâmî bakımından problem çıkarır, onun için yumuşak tabir kullanıyorum var oluş diyorum. Cennetten gelse de, tepeden gelse de, bir yerde vardır, onun için evvelâ o tablo. O tabloda Havva ismi geçmiyor; ama, eş ismi geçiyor bir defa nazik bir isim onu söyleyeyim. Modern Türkçe'ye yeni girmiştir; ama, Osmanlı Türkçesinde zevce kelimesi de vardır, refika kelimesi de vardır, ikisi de çok nezihtir. Osmanlı efendisi hanımı için refikam der, son derece hoş bir kelime ve Kur'ân'ın bu esprisine eş, yoldaş, hayat arkadaşı mânâsında bir kelime, zevce kelimesiyle kardeş bir kelime, dolayısıyla, Kur'ân-ı Kerîm'de Havva adı kullanılmıyor. Kur'ân-ı Kerîm hanım adlarını pek kullanmıyor, Meryem adı hariç, bildiğim kadarıyla, yanlış söylemiyorsam, özel ad olarak kullanmıyor, daha çok nispetiyle kullanıyor; yani, Musa'nın annesi, falan yerin hükümdarı, niye, çünkü, o kültürde konuşma edebi daha çok böyle. Kur'ân-ı Kerîm, unutmamak lâzım, Arapça geliyor, bir topluma geliyor ve o toplumun dili olan Arapça'nın en nezih, mucizevi şeklini kullanıyor, yani, o toplum içerisinde hanım adı vermek uygun değilse, onun yerine geçen çok güzel bir sıfat kullanılıyor; ama, hanım adı verilmiyor, bu, hanımı adam yerine koymama şeklinde katıyen anlaşılabilir. O, tamamen o kültürün nezaheti ve nezaketi çerçevesinde düşünülmeli gereken bir şey. Onun için, Hazret-i Adem ve eşini denilmiştir.

İngiltere'ye giderseniz, İngiliz kraliçesi kraliçe olduğu halde, kocam ve ben diye başlar konuşmalarına, halbuki, hanımdır, hanım olarak da önceliği var, kraliçe olarak zaten önceliği var; ama, orada nezaket kocam ve ben, onun için de öyle başlar. Bu bir nezakettir, dolayısıyla, bunu kadın aleyhinde yorumlayanlar var da onun için diyorum. Bunun, onunla ilgisi yok; ama, tabloda ne var, uzun uzun anlatmayacağım, tablonun bizi şu anda ilgilendirmeyen yanları var; ama, tabloda üç şey dikkatimizi çekiyor, bir, Cenab-ı Hakk bir buyruk veriyor, diyor ki, ikiniz, şu ağaca yaklaşmayın, bunun ayrıntısına girmiyorum, ağaç neydi, ne değildi, meyve miydi, değil miydi, o ayrı bir konu, bizi ilgilendiren, sadece buradaki ilâhi buyruğun her iki kişiye de olmasıydı: "İkiniz de, şu ağaca yaklaşmayın." Canım, beyine söyleyelim, hanımına yeter demiyor Cenab-ı Hak, her ikisini birden muhatap olarak alıyor ve her ikisine birden ilâhi emir veriyor ilâhi emir yerine getirilirse, ödül de ortak her ikisi için, yerine getirilmezse sorumlulukta ortak. "Yoksa, haksızlık edenlerden olursunuz." Yine, o ikisine birden gidiyor, sorumluluk her ikisine birden, buyruk her ikisine birden. Yani, Hazret-i Havva, orada, efendi istedi, o yüzden demiyor veya o bilir demiyor, sorumluluk her ikisine birden yükleniyor, eşit olarak hem de, farklı değil. Sonunda, çok çeşitli sebeplerden dolayı ve ben, henüz, arkasında çok fazla birikimi olmayan Hazret-i Adem diyorum, o emri yerine getiremedi, mahiyetini de pek bilmiyorum zaten, o emri yerine getiremediler, ikisi birlikte ve ikisi de kendilerine evvelâ haksızlık ettiler. Zülüm, evvelâ, insanın kendisine haksızlık etmesiyle başlar.

Onun için kendilerine evvelâ haksızlık ettiler, bir yerleri vardı, bir konumdaydılar, kendilerini o konumdan çıkardılar, ait olmadıkları bir konuma kendilerini sürüklediler. Zülüm, bir anlamda budur burada ve ondan sonra, şeytanla Adem arasındaki, insan arasındaki en büyük fark o zaten, şeytan da benzer bir hatayı işliyor; ama, diyor ki Allah'a, bundan sorumlu olan sensin, bu senin yüzünden oldu diyor ve kaçış yolu arıyor; halbuki, Hazret-i Adem, Kur'an-ı Kerim'in ifadesi "Ey Rabbimiz, biz, ikimiz neslimize zulmettik, biz, ikimiz, evvelâ kendimize haksızlık ettik. Dolayısıyla da ilâhi buyruğu dinlememekle de tabii, Cenab-ı Hakk'ın karşısında kusurlu hale geldik, bizi bağışla ve bizi yeniden kendi kendimizi inşaa etmemize yardımcı ol." mealinde o âyette de yine ilâhi huzura çıkış birliktedir, yine beraberdir. Demek ki, emir ikisine, sorumluluk ikisine ve başarısızlık karşısında ilâhi huzura adeta el ele tutuşarak gidip, biz nefsimize zülüm ettik, bizi bağışla, biz tövbe ediyoruz, bize, yeniden kendimizi inşaa, yeniden kendimizi ait olduğumuz yere koyma imkân ve kabiliyetini bahşet diye Cenab-ı Hakk'a dua ediyorlar. Şimdi, mesele bundan ibaret, bu âyette kaburga kemiği yok, benzer âyetlerin de hiçbirinde kaburga kemiği yok. Şeytanın Havva Anamızı kullanarak Babamızı yoldan çıkardığı da yok. Dolayısıyla, bütün sorumluluk Adem'indi, onun için Adem hep zaten Havva deyince aklına başına gelenleri hatırladı, o da yok. O da yok da, kaynaklarımızda bunlar mükem-

melen var. Bunlardan mahrum olan hemen hemen hiçbir kaynağımız maalesef yok, hepsinde var.

Peki, olsa ne olur hocam... Olsa şu olur: Evvelâ, olmaması lâzım, şunun için: Yoksa, Kur'ân'a mal etmemiz doğru değil, bu Tevrat'ta var, İncil'de var kaburga hikayesi. Şimdi, enteresan kaburganın da en eğrisi, yarım yamalak eğri bir kaburga da değil, en eğri olan sol kaburga, sağ da değil, çünkü, bunların hepsi delil ifade ediyor, çok eğri, sağdaki değil de sol, bunların hepsi, kadınla ilgili felsefi bir deyimle ontolojik bir statüyü işaret ediyor, eğer, hakikaten, sağ dururken soldan ise, düzgünü dururken eğrisinden ise işin içinde bir eğrilik var demektir. Zaten, bütün bu sembollerle de anlatılmak istenen o, insanın düşüşünün sebebinin arkasında kadını görme, kadını, suçlu gibi tahayyül etme, suçlu bir kadın imajı var bu işin arkasında. Onun için doğru olursa ne olur, doğru olursa felaket olur da ondan. Doğru olursa kadın ikincidir, evvelâ, yaratılış olarak değil de, müştak eski deyimle, türetilmiş... Yani, Arapça gramerde vardır, meselâ, bir fiilden başka fiil türetirsiniz ya, o anlamda, yani, aslı varlık değil, aslı varlıktan çıkma bir varlık, ikinci elden varlık, bir çeşit kopya. Evvelâ, böyle bir kötü netice çıkar. İki, bu netice, hemen kendisini her alanda gösterir, iman alanında gösterir, ahlâk alanında gösterir, sosyal hayatta gösterir ve maalesef göstermiştir de, kadınların imanı da az olmuştur, neyse, dini diyelim, dini de az olmuştur, akılları zaten az, onun için, aman fırsat vermeyin.

Peygamberimize mal edilen, atfedilen bir hadisi şerif var "O kaburgayı düzeltmeye çalışmayın kırılır" onun için onu idare edin diyor, bu işi çok kurcalamayın diyor. Şimdi, Hazret-i Ayşe ile evli, Hazret-i Hatice ile evli bir beyin, doğrusunu isterseniz, böyle bir sonuca ulaşması bana imkânsız gibi geliyor; çünkü, son derece becerikli, son derece yetkin ve etkin hanımları olan bir insan. Yani, düşünebiliyor musunuz, Peygamberimize vahiy geliyor, kendisine ne olduğunun farkında değil, perişan olmuş, o ilk vahiy tecrübesi sarsmış, Peygamberimiz yıkılmış, amiyane şekliyle söylemiyorum, dökülmüş, onu, Hazret-i Hatice tutup ayağa kaldırıyor ve ona sen korkma, bu işte iş var, sen beklenen elçisin diyor. İşte, o gelen Cebrail'dir, vahiydir diyor. Böyle bir hanım imajı içinde o zor günlerden gelmiş geçmiş bir Peygamber, aman dokunmayın kırarsınız, düzeltmeyiniz bozarsınız, kendi halinde idare edin, günü gün edin; çünkü, daha fazla bir şey olmaz demesi imkânsız değil mi?

Peki, ne oldu o zaman; bu ikincisi enstrümantal olarak, yani, bilinçsel böyle ontolojik ikincilik diyelim artık, varlıkta bir ikinci derecede olma, ikinci meritede olma gibi bir sorun çıkarır bu hikaye doğruysa. Kaynaklarımızda, sahih hadis kitaplarımızda mevcut olan bu hikâyeye doğruysa, daha açık söyleyeyim, altı varyantı vardır kaburga kemiği hikayesinin ve sahih kitaplarında mevcuttur. Şimdi, bu doğruysa bunlar olur diyorum.

İkincisi ne olur, kadın, araç değer durumuna düşer. Yani, ontolojik anlamda ikinci derecede olanın birinci derece karşısındaki mevki vasıta değerdir.

Çünkü, asıl değer birinci olandır. İkincisi vasıta değerdir. Yine değerlidir; ama, vasıta değerlidir. Canım, hocam, bunu da felsefe olarak söylüyorsun... Hayır hayır, biraz sonra belki söyleyeceğim; ama, unuturum, önemli olduğu için şimdiden söyleyeyim. Meselâ, sizin için eşler yarattık diyor, haleti ruhiyeniz huzur içinde olsun diye. Kur'ân-ı Kerîm bunu söylüyor.

En büyük tefsirlere baktığınız zaman burada kadın erkek ayrımı yapmıyor âyet. "Sizin için aranızdan eşler yarattık, maddî ve manevî olarak sükunet içinde olabilirsiniz diye." Biyolojik olarak ve manevî olarak. Gidin, büyük Fahrettin Razi'nin tefsirini okuyun, gidin Kurtubi'nin bu âyetle ilgili tefsirini okuyun, orada diyor ki, öteki varlıklar nasıl erkek için ise, aslında kadınların da yaratılışlarının sebebi, hikmeti erkektir, onlar erkek için vardır, onlar bizim için nimettir.

Bakınız, statü, o eşit statü, yaratılış tablosundaki o durum nasıl hemen bozuldu, nasıl hemen dejenere oldu. O âyetin tefsirinde öyle şeyler görünüyor ki, hiçbirinizin okumasını tavsiye etmem; çünkü, feci şekilde kızarsınız. Şu mertebedeki varlıklar, bu mertebedeki varlıklar nasıl erkek içinse... Hani, bazen bir şeyi söylersiniz, tek söylersiniz zorunuza gitmez de, bazılarını katarak söylersiniz, o zorunuza gider. Bazen bir memuru görevden alırsınız zoruna gitmez de, bazılarını atarak görevden alırsanız, o memurun zoruna gider. Onun için, burada da, hanımlara anlatırken öyle yerden başlıyor ki, adam, Allah rahmet etsin, büyük alim, fevkalade büyük alim, öyle yerden başlıyor ki, hanımlar sonra, benim burada yerim ne Allahaşkına, benim işim ne diye söyleyebilir.

O bakımdan, birinci derecede bir varlık mevkii yoksa, onu takip eden öteki mertebeler kaçınılmaz olarak orada var olur ve yine, dediğim gibi, ilme, irfana geldiği zaman da yine akıllı olan erkek olur, anlama gücü erkek olur, fazilet sahibi olan odur, o zaman yönetimin de onların elinde olması lâzım, dolayısıyla, işi de onların çevirmesi lâzım ve buradan kaynaklanan, ardı arkası gelmeyen bir ikinci sınıf insan modeli. Demek ki önemli.

Oysa, Kur'ân-ı Kerîm'in o temel tablosu açısından baktığımızda ve daha sonra, yine kısmen temas edeceğim âyeti kerimeler arasına baktığımda hakikat şu: Kadın erkek farklı fakat eşit. İnsan olarak eşit, mümin olarak eşit, sorumluluk olarak eşit ve dolayısıyla, bir defa, Allah, zaten, açıkça söylüyor "Allah var olan insana gücünün kaldıramayacağı bir sorumluluk getirmez, bir yükümlülükle onu mükellef tutmaz." Eğer, kadın, hakikaten, akli noksan, hükmü bozuk, bilmem ne olmuş olsaydı, o zaman, belki de kârli çıkardınız, beş vakit değil iki vakit olurdu, bir ay değil Ramazan bir hafta olurdu, zekât bilmem ne olurdu, fazlanız var, biraz sonra söyleyeceğim, eksiginiz yok.

Peki, o zaman bu âyeti nereye koyacağız. Eğer, hakikaten, böyle ontolojik olarak ikinci durumda olma varsa, peki, bu emirler niye her ikisine de eşit olarak aynıyle Kur'ân tarafından vaz ediliyor. Bakın, çok tekrar edilen bir âyeti kerimenin mealini müsaade ederseniz okumak istiyorum, çok rahat anlaşılır, ne-

redeyse hiç yorumuna ihtiyaç olmadığı için sık tekrarlanan bir âyet-i kerime; ama, Kur'ân'ın mânâsını, ruhunu, ortaya koyan bir âyeti kerime. “Doğruşu, Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, inanan erkekler ve inanan kadınlar, gönül vermiş erkekler ve gönül vermiş kadınlar, dosdoğru erkekler ve dosdoğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar. Gönülden bağlanmış, teslim olmuş erkekler ve gönülden bağlanmış, teslim olmuş kadınlar. Tasadduk eden, infak eden, servetinden veren erkekler ve servetinden veren kadınlar. Oruç tutanlar, kendilerini dünyadan çekip, ondan uzak tutmaya muktedir olan erkekler ve muktedir olan kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden, çok anan, hayatını o bilinçle geçiren erkekler ve hayatını o bilinçle geçiren kadınlar. İşte, onlar, işte, bunların hepsine Allah'tan bağışlama vardır ve çok büyük ecir vardır”; Kur'ân budur. Buradan ne çıkıyor, biraz müsaade ederseniz yorumlayayım, bir, dinde, iki, ahlâkta ve ruhaniyette, üç, uhrevi hayatta tam bir eşitlik. Dinde eşitlik; çünkü, iman ve İslâm birlikte, inanan kadınlar ve inanan erkekler, Müslüman olan kadınlar ve Müslüman olan erkekler, bütünü içine alıyor, orada bir ayırım yok, sorumlulukta, mükellefiyette bir ayırım yok, demek ki, iman, teslimiyet, gönülden bağlanma ve Allah'ı zikretme, Allah'ı anma, bunlar, dinî değerler olarak, itikadi değerlerimiz olarak düşünülürse, her ikisi için de eşit ve aynı. Yine, oruç burada bir örnekti, benzer örnekler, başka âyetlerde, öteki ibâdetlerde de veriliyor, ibâdetde de bir eşitlik var. Kadınlar için ayrı bir ibâdet, erkekler için ayrı bir ibâdet yok ve yine, ahlâkî değerlere geldiğimiz zaman, manevî değerlere geldiğimiz zaman, sabır, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, içtenlik, doğruluk, iffetlilik ve tasadduk.

Bu ahlâkî değerler de, Kur'ân'da son derece önemli olan ana değerlerdir ve bu değerler açısından bakıldığında bir kadın erkek ayırımı yok. Peki, bütün bunların yapılması, bu değerlerle donatılmanın sonucu ne, her ikisi için de bir bağışlanma, Allah gözünde önemli bir yere gelme ve büyük bir ödülle, büyük bir mükâfatla, bu dünyada ve ötekinde karşı karşıya gelme. Demek ki, dinî eşitlik var, ahlâkî eşitlik var, ruhanî eşitlik var ve eskolotojik dediğimiz, uhrevî, ölümden sonraki hayatta ödüllendirme bakımından bir eşitlik var, o zaman nereden çıkıyor bu kadının ikinci sınıflığı. Bir iki tehlikeli noktaya biraz sonra geleceğim.

Şimdi, evvelâ, bir farklılık var dedim, farklı; ama, eşit. Bu farklılığı inkar etmek zaten evvelâ akılsızlıktır; çünkü, o kadar barizdir ki, bu farklılık için de yakınmamak lâzım, tam tersine Allah'a şükretmek lâzım, iyi ki psikolojik olarak da, iyi ki bedensel olarak da, iyi ki başka bakımlardan da fark var. Farklı olduğu için zaten Kur'ân-ı Kerîm, insanlık için tabîî farklılıkları, Allah'a giden kilometre taşları gibi değerlendiriyor, onlar insanı inanca götüren, onlar, insanı ruhaniyete götüren kilometre taşları, onlar işaretlerdir, onlar âyetlerdir diyor. Meselâ, renklerimiz farklı, Cenab-ı Hakk diyor ki, bunlar âyettir diyor, diller farklı, bundan korkmamak lâzım, Cenab-ı Hakk'ın işaretleridir, Cenab-ı

Hakk'ın âyetleridir diyor ve erkekler de zaten aynı kalıptan çıkmış değildir, hiç bir erkek ötekine benzemez. Hiçbiri ötekinin aynı olmaz. Bu farklılıklar Allah'ın nimetidir, bu farklılıklar Allah'ın var oluşa bütünüyle; ama, özeli insanda bilinçli bir varlık olduğu için, kültürü ve tarihi olan bir varlık olduğu için de, insana verilmiş zenginliklerdir. Onun için bundan rahatsız olmamak lâzım. Peki, zenginlik, hangi anlamda zenginlik.

Öyle görünüyor ki, buradaki programı tatbikte zorluk çekeceğim, onun için kafam beni zorluyor, öbürünü yakala diye, hangi bakımdan zenginlik, şu bakımdan; meselâ, kadın, sosyal hayatta olursa ne olur; kendi mesleğimi söyleyeyim, ilâhiyat fakültesinde, bugün, 30 tane, 40 tane hanım öğretim üyesi olsaydı ne olurdu. Eğer, biz, bugün mevcut ilâhiyat fakültelerinde 300 kitap yazdıysak, hanımlar da bir 50 kitap yazarlar, 300 artı 50, bu, mekanik bir hesaplama, bence, mesele bu kadar basit değil. 50 kitap da onlar yazardı ifadesi, o zenginliği anlatmak için yetmez. Hayır, tam tersine, farklı bir ilâhiyat atmosferi olurdu, farklı bir ilâhiyat modeli olurdu, farklı bir eğitim öğretim tarzımız olurdu, daha tam olan, daha mükemmel olan, eksiklikleri tamamlanmış bir şey olurdu, yani, bir zenginlik katar idi ki, onlar olmazsa o zenginlik olmaz. Yani, kadın müellif olmazsa, o zenginlik olmaz, isterse onun yerine 50 hanım yerine 150 erkek getirin, 300 kitap fazla yazılsın; ama, yine de o onun yerine ikame edilemez; çünkü, o farklılık yansımayaacaktır, ilme, kültüre, yoruma ve cemiyete, o farklılık yansımayaacaktır. Dolayısıyla, kayıp, bir hesap kitap kaybı değil, bir mekanik kaybı değil, tam tersine, bir zenginlikten mahrum olma felaketi de değil. Felaket; çünkü, bir defa insanlık açısından felaket, insanlık, bu kadın zenginliğinden kendisini mahrum bırakmakla zaten bizâtihi kendisini de total bırakmıştır. Kendi hayatını zaten felç etmiştir, onun için, genelde insanlık tarihi bir erkek tarihidir. Yani, bunu söylerken, hanımların katkılarını inkar etmiyorum... Hayır, genelde dememin sebebi o, bütünüyle değil; ama, genelde böyledir.

O yüzden, insanlık tarihi önemli ölçüde talihsizlik tarihidir. Savaşlarıyla, bunalımlarıyla, sıkıntılılarıyla, vahşetiyle ve sonunda, ahlâkın değil, fiziğin belirleyici güç olduğu bir siyasetiyle. Meselâ, kadının şöyle veya böyle içinde olduğu bir toplum hayatında, belki, sükunet, belki huzur, belki rahmet, sevgi ve şefkat siyasette de hakim olabilirdi, siyasette de bunlar olabilirdi. Sayın Bakanım beni bağışlasın, bugünkü siyaset, genelde bakıldığında tam bir fare yarışı. Tenzih ederim, tabii... Eğer, bununla iktidara gelirim onunla gelirim, bununla yıkar sam, onunla yıkayım, bununla devam edebilirsem, onunla devam edeyim, yani, ruhanî bir beşeri çaba değil; açıkça söyleyeyim, genelde değerlendirildiğinde. Peki, Kur'an-ı Kerim, şimdi, hanım diyalogu söz konusu olduğunda, hakikaten, şefkati, rahmeti, ondan geliyor. Yani, bizim varlık olduğumuz rahim ile rahmet aynı gözden geliyor, oradan neşet eden sevgi, oradan neşet eden muhabbet, şefkat ve benzeri şeyler hayatta olsa, çocuklarımızda da olacak. Çocuklarımızda da yeterince olmayışının sebebi, annelerimizin bunları verebilecek bir konumda ol-

mayısıdır aynı zamanda; çünkü, erkeği de, yani, şu andaki Meclisteki milletvekilini, bakanı evvelâ anne yetiştiriyor, önce anne elinden geçiyor, anneyi kötürümleştiren bir toplum, milletvekillerini kötürümleştirmeden... Oradaki bir kötürümlüğü mantıksal olarak ortaya çıkarır. Yani, ne olurdu eğer hanım tarihte, Allah'ın yarattığı o zenginliği getirebilseydi, ona bir örnek veriyorum, bütün tarih çok farklı olurdu. Bizim tarihimiz, işte, o zaman, belki, Kur'ân'ın deyimiyle, siz, hayırlı bir topluluksunuz, iyilikleri sunan, kötülüklerden insanları alıkoyan orta topluluksunuz, aşırılıktan arınmış bir orta toplumsunuz, ümmetsiniz, hakikati, o zaman realite olurdu, gerçeklik kazanırdı ve o zaman, hakikaten biz, bugünkü durumumuzla değil, yine, Kur'ân'ın deyimiyle, izzetiyle, yüceliğiyle insanlığa ışık olabilirdik, örnek olabilirdik. Yani, basit bir orada on kişi olursa Büyük Millet Meclisinde, şu olur gibi bir matematiksel hesap akla gelmesin diye bunu söyledik. Bütün iklim farklı olur, bütün atmosferde bir değişme olur, o, mekanik bir değişme değil.

Uzun uzadıya üzerinde durmayayım, meselâ, Kur'ân-ı Kerîm, birçok âyeti kerimede, bir tanesini örnek olarak söylüyorum, meselâ, diyor ki, "Ey insanlar, siz, bir kadın ve bir erkekten -bazı nesiller bunu bir kadın veya erkek olarak da anlatıyor- yaratılmışsınızdır; ama, en şerefli olanınız, Allah katında en ahlâkî ve imanı hassasiyete sahip olanınızdır." Takvayı ben böyle tercüme ediyorum, takvayı Allah korkusu diye tercüme edersem yanlış anlaşılır diye korkuyorum, Allah korkusu denilince, hemen, korkulan bir varlık akla geliyor. Halbuki, oradaki mânâ sakınmadır. Niye sakınmıyoruz; çünkü, Allah'ın gözünden düşmeme, onun huzurundan uzak olmama hassasiyetidir o. Onun için, imanî ve ahlâkî bir hassasiyettir takva. İşte, kim bu hassasiyete sahipse, Allah katında güzel olan odur, iyi olan odur, şerefli olan odur, olgun olan odur, Kur'ân'ın ölçüsü bu.

Evvelâ, bir nefisten yaratılmış olmaklık var, kadının da erkeğin de kaynağı birdir, biri diğerinden çıkmamıştır. Bir nefisten geliyor, o nefsi nasıl anlarsanız anlayın, kimisi evrimle izâh ediyor, kimisi başka yolla, ben, o konuya girmeyeceğim; ama, her halûkârda kadının ve erkeğin insan kaynağı birdir ve bunlar farklı iki eşit cinstir ve bunların da içinde iyileri Allah'a, yani ahlâka, yani inanca, yani, manevîyata yakın olanlarıdır, o konuda mesafe almış olanlarıdır ve yine, hiç ayırım yapmadan, insan için emeğinden başka bir şey yoktur. Kadın olsun, erkek olsun, emeği neyse, insanlık değeri onun odur. Bir başka âyette, ne olur ne olmaz diye Cenab-ı Hak, açarak söylüyor, "eğer, bir kimse iyi işler yaparsa, kadın olsun veya erkek olsun, o inanmıştır, inanmış bir mümin olarak, kadın olsun, erkek olsun, iyi işler yapanlar, işte, onlar cennete gireceklerdir ve onlara en ufak bir şekilde zulüm edilmeyecektir. Onların hakkı en ufak bir şekilde zayi olmayacaktır, kaybolmayacaktır" buyuruluyor.

Korunma bakımından dinin önemi neyle ilgili; aklımızı korumadır, malımızı korumadır, dinimizi korumadır vesaire, meşhur, insan haklarıyla ilgili çok sık tekrar edilen beş esas, orada, yine, kadın ve erkek arasında en ufak bir ayırım

yoktur. Hattâ, Kur'ân-ı Kerîm nazil olurken cemiyetin içinde bulunduğu durum, Cenab-ı Hakk'ın ilmiyle devam edecek durum çok kötü olduğu için çok parlak görünmediği için kadınlar için ilâve tedbirler var. Yani, her ikisinin de malı korunur, canı korunur, iffeti korunur; ama, Kur'ân-ı Kerîm içerisinde baktığınızda, kadınların biraz torpilli olduğu görülüyor. Niye, sanki, Cenab-ı Hak, erkeğe pek güvenmiyor, ne olur, ne olmaz diyor bu işi sağlama bağlayayım diyor. Mese-lâ, kadının kendi malı üzerindeki tasarruf hakkı, kocasının onun malı üzerindeki herhangi bir tasarruf hakkı olmayışı, malın korunmasıyla ilgili, kadın lehine getirilmiş son derece önemli bir tedbirdir; ama, o demiştir, erkeğe iki gidiyor, kadına bir gidiyor, o konuya geleceğim; ama, ben, şimdi, ek tedbirleri söylüyorum.

Meselâ, bir kadına zina suçu isnat eden, böyle bir iftirada bulunan insanın dört şahit getirmesi lâzım; eğer, şahit getirmezse, onlar, dünyada lanetli, âhirette lanetli, şahitlikleri kabul edilmiyor, işleri bitiyor yani. Niye; demek ki, bundan şunu da çıkarıyoruz, toplum, kadın hakkında çok rahat konuşuyor, kadının iffeti hakkında çok rahat konuşuyor, namusu hakkında çok ileri geri konuşuyor ve Kur'ân diyor ki, eğer ispat edemezsen hapı yuttun tabiri. Çünkü, dünyada da işi bitiyor, âhirette de işi bitiyor, o kadar açık Kur'ân-ı Kerîm'de. Bunlar ilâve tedbirler, keşke, biz, müzekker olarak biraz daha düzgün olsaydık; çünkü, tedbirin fazla olması ağır olması biraz bizim lehimize değil, altında gizli, bizim hoşumuza gitmeyecek şeyler var burada; yani, biraz daha düzgün olsaydık, bunlar belki de olmayacaktı. Buna rağmen, yine de, bakınız, tarih nasıl gelişiyor ve bu tedbirlere rağmen, bugün toplum ne vaziyette. Hâla, ben, şaka olarak söylüyorum, 100 kiloluk iffetin doksanı kadınların sırtında, 10 kilosunu da biz ara sıra taşıyoruz, yükü o çekiyor, onun için, hâlâ, iffet için ölen onlar. Siz hiç gazetede okudunuz mu, bir erkek için aile meclisi oturdu karar verdi ve bir iffet temizlemesine girişti. Yani, bunu kan temizler... Halbuki, Kur'ân açısından hiç farkı yok, eğer, bir zina hadisesi varsa, kadın aynı erkek aynı, her bakımdan aynı olmasına rağmen, bütün tarihe bakın, namus kirlenmesinin cezası kadına verilir. Nereden çıkarıyoruz bu ayrımı, tarihte olabilir, cemiyette olabilir, aşirette olabilir, nerede olur bilemiyorum; ama, Kur'ân'da yok.

Şimdi, kısaca Peygamberimiz döneminden bir iki örnekle meseleyi açmaya çalışacağım. Bir defa, Kur'ân-ı Kerîm, hakikaten kadın ve erkeği daha psikososyolojik bir konuma getiriyor, bir defa ikisi birbirinin dostudur diyor. İslâm'ın anahtar terimi veliliktir. Tarikatlar bunu yaşamaya çalışıyorlar, tarikatlar icat etmediler, otantik tarikatlar bunu icat etmediler, bunu yaşamaya çalıştılar, yani, İslâm'a göre, Kur'ân'a göre, biz, Allah ile insan arasındaki münâsebetin adı veliliktir. "..... Allah inananların dostudur, biz, Allah'ın dostuyuz." Evvelâ, kozmolojik planda, Allah ile bizim aramızdaki bağlantı böyle kurulunca, bunu, cemiyet hayatına, aile hayatına hemen girme mecburiyeti vardır. Demek ki, bir defa oradan başlarsak, dinin özünde bir defa Allah ile insan ilişkisi yattığına göre, iman bu olduğuna göre öbür iki şey son derece önemlidir. Biri, bu dostluk ve

dostluğun tezahürü olan velilik, dostluk. Yani, kendiliğinden velâyet dediğiniz zaman, dostluk dediğiniz zaman, bunun aile hayatında da karı koca arasında dostluğa dayalı olması kaçınılmazdır, onu, biraz sonra söyleyeceğim.

Biraz kurcaladığımız zaman göreceğiz ki insanlar arasındaki ilişkileri; aynı şekilde, Kur'ân-ı Kerîm, müminler, müminlerin dostlarıdır diyor. Allah müminlerin dostudur, müminler de yine müminlerin dostlarıdır. Demek ki, iman kardeşliği de temelde, sevgiye dayanan, muhabbete dayanan bir dostluktur ve aileye geldiğiniz zaman, çok açık bir biçimde İslâm ailesinin temelinde Kur'ân-ı Kerîm diyor ki, "Sevgi, şefkat ve rahmet var." İslâm ailesi bunun üstüne kurur, bir eşitsizlik üzerine değil. Bundan ne netice çıkar, şöyle bir netice çıkar veya ben öyle bir netice çıkarıyorum: Dine, esas itibariyle, yani, din pek çok şekli kabul ediyor; ama, öz itibariyle, dine bir iman ve ahlâk olarak bakmaz isek her noktada hata ederiz diye düşünüyorum.

Siyasetin dinle ilgisi yok mu; var; ticaretin dinle ilgisi yok mu; hepsinin var; ama, dine böyle bir yerden gireceksek, evvelâ, iman ve ahlâk olarak gireceğiz, bütün düzenlemeyi de ona göre yapacağız. Eğer, ahlâkı ön plana alan bir düzenleme yapmaz iseniz, meselâ, metinlerin ahlâkî boyutunu görmezsek ve toplumsal düzenlemeyi, lafzlara göre yaparsak, kanunîlik çıkar, normatiflik çıkar, ahlâk ikinci planda kalır, o zaman da insanlar dönüp derler ki, vallahi ben hiçbir hukuk kuralını çiğnemiyorum ki, çiğnemiyorsun; ama, ahlâkı rezil ediyorsun. Neticesi, o zaman, bizi, korkutucu sonuç olarak karşısına alır. Bunu niye söylüyorum, maalesef, geriye dönüp baktığımızda, yine, benim değerlendirmem, tekrar ediyorum, kusura bakmayın, genelleme yapmak zorundayım; ama, geriye dönüp baktığım zaman benim medeniyetimin, maalesef, büyük ölçüde, en azından merkezdeki medeniyetin, sosyal yapıyı ve siyasal yapıyı devam ettirme mecburiyeti olduğu için büyük ölçüde bir realistik medeniyeti olduğunu, bir kanun ağırlıklı merkezîyet olduğunu görüyoruz. Bunda yanlış bir şey yok; ama, kanunun gözü ahlâkta değil ise iş o zaman yanlış olur. Kanunun gözü sevgide değilse o zaman yanlışlık doğuyor. Arkadaşım, ben bunu yaptım mı, yaptım, benim malımın üzerinden bir sene geçmesi lâzım mı zekât vermek için geçmesi lâzım, 11 ay geçti, kuzuları oğlakları gönderdik, keçileri falana gönderdik, 11 ay geçti, benim zekât kaldı, bu adam bir kanun çiğnedi mi, çiğnemedi; ama, İslâmiyeti bitirdi. Hileyi şer'iyenin pek çoğu İslâmiyeti bitirmektir.

Biraz kasveti dağıtayım, benim sebep olduğum kasveti. Adam Londra'da televizyonda 24 saat felsefe olan bir program vardı, bir fotoğrafçıyı karşısına almış. O fotoğrafçının özelliği şu, Kraliyet ailesinin gizli, kaçak fotoğrafçısı. İçeride herhalde casusları var, onlar haber veriyorlar, Prenses Margaret ile bilmem kim bir yere gidecekler, adam üç beş saat önceden gidiyor, kayaların arkasında tertibatını kuruyor ve bütün gün kamerası elinde orayı seyrediyor. Adam pikniğe çıkmış yani, hanımının omuzuna elini atar, pikniğe biraz da kasvetini, sıkıntısını atmak için gidiyor. Bunun işi de sık sık o fotoğraflarını çekmek ve bir haf-

ta sonra, Avrupa'nın meşhur magazinlerinde adamların kapak resmi... Yani, mahremiyet, orada satılan, paraya çevrilen bir meta durumuna düşüyor, programın özü bu, adam İtalyan aslında; ama, orada doğmuş büyümüş, adamı sıkıştırmaya başlayınca, programcıya dedi ki fotoğrafçı, beyefendi, ileri geri konuşmayın, vatandaş olarak konuşalım, vatandaşlık hukuksal bir şeyden doğar, milliyet ayrı, mümin kardeş olmanın özellikleri ayrı, sırf saf vatandaş olarak konuşalım dedi, ben, bunu yapmakla bir kanun çiğniyor muyum, çiğnemiyor muyum dedi. Programcı, yok, kanun çiğnemiyorsun; ama, ahlâk çiğniyorsun dedi, ahlâk senin işin değildir, bir vatandaştan ahlâk kuralını soramazsın dedi. Benim yaptığım bu iş şu kanuna ters düşer, ona göre de beni dava edersiniz, ona göre de ben cezamı çekerim; ama, beni ahlâkî bir sorgulamaya tabi tutamazsınız dedi. Şimdi, işi sadece hukuka bindirirseniz, böyle neticeler de doğabilir diyorum ve bizim kültürümüzde de maalesef böyle neticeler doğmuş. Oysa, Peygamberimizin döneminde, gerek gelen âyeti kerimelerde gerekse Peygamberimizin tatbi-katında, en azından, şöyle, genel olarak baktığımızda bir iki husus hariç, böyle bir durumun olmadığını rahat biçimde görüyoruz.

Yine, Hz. Peygamberin döneminde savaşa katılan kadınlar var, ticari hayatta olan kadınlar var, zaten biriyle Peygamberimiz evlenmişti, dini bilgilerin elde edilmesinde kadın erkek ayrımı yok, dini uygulamalarda kadın erkek ayrımı yok, kadınlar toplumun içindeler, kadınlar erkeklerle konuşuyorlar, dini sohbetlere katılıyorlar, kadınlar camilere gidiyorlar, beraber, öyle arkada önde de değil, yan yana namaz kılıyorlar, bunların hepsi, düşünebiliyor musunuz, daha on onbeş sene önce hanımı kız doğdu diye kötü kötü düşünen, yahu, öldürsek mi bu utanca katlansak mı, Kur'ân'ın ibaresi bu, ona böyle bir haber geldi mi utan-cından yüzü kızarır, acaba, öldürsek mi yaşatsak mı diye düşünür, böyle bir toplumda, böyle bir kadın modeli çıkıyor.

Doğrusunu isterseniz, Kur'ân-ı Kerîm'i bu konuda bilmeden eleştirenleri, huzurunuzda biraz yadırgıyorum, haksızlık ediyorlar, bir şeyin değeri, aynı zamanda cemiyet içindeki duruma göre de ölçülür. Yani, eğer, o cemiyetin yapısı, Kur'ân-ı Kerîm'in ışığına biraz daha layık olsaydı, biraz daha düzgün bir toplum olsaydı, çok daha farklı şeyler ortaya çıkabilirdi. Bazı sınırlamalar varsa, bu sınırlamalar gerçekçilikten geliyor. Yani, o toplumda nelerin yapılabilir, nelerin yapılamaz olduğu gerçeğinden geliyor. O sınırlamaları ebedi bir sınırlama olarak görmek son derece yanlıştır. O hususa geleceğim.

Ayrıca, evlilikte rahat bir durumun olduğunu görüyoruz, kadın, son derece rahat bir biçimde gidiyor Ya Resulullah benimle evlenir misin diyor. Ondan sonra, kadın geliyor, kocasından şikayet ettiği zaman aklınıza gelmeyecek şikayetleri yapıyor. Yani, bugün için belki duysanız, amma da müstehcen konuşuyor dersiniz, hakikaten gelip şikayetini çok rahat bir şekilde Peygamberimize söylüyor, ben ayrılacağım diyor, öyle bir toplumdan, sonunda nasıl Abbasi toplumu-

nun kadınına geldik, doğrusunu isterseniz, tarihin belki oldukça açıklanması zor olan bir tarafı, bir yönü.

Şimdi, o cemiyetle Kur'ân ilişkisini, müsaade ederseniz, bir iki cümleyle açmak istiyorum; çünkü, önemli. Buranın biraz hassas nokta olduğunu ifade ediyim, o noktada söylediklerimin eleştirilmesine hazırım, onu da söyleyeyim. Bir arkadaşım gelir, yanlış düşünüyorsun derse, onu da hemen kabul ederim; ama, mesele şu: Kur'ân-ı Kerîm Allah kelâmı, amma, insan diliyle gelmiş, Arapça ve Arapça gelmesinin sebebi de anlaşılması ve kendisiyle amel edilmesi içindir, lüks olsun diye değil. Bir süs eşyası olsun diye değil. Dolayısıyla, evvelâ, bir dille gelmek demek, önemli ölçüde bir kültürle de gelmek demektir. Bir dil ile gelmek demek, önemli ölçüde bir kültürle ve bir tarih ile de gelmek demektir, nitekim, Kur'ân-ı Kerîm bir dille geldiği gibi bir kültürle de gelmiştir, bir tarihle de gelmiştir. Çünkü, dil,sadece, bizim ufak tefek işlerimizi gördüğümüz bir vasıta değil, dil, çok önemli bir şeydir, yani dil, bizim, aynı zamanda önemli bir dünyamız, aynı zamanda önemli bir psikolojimiz, dil bizim sosyolojimiz onun için, dille ilgili yapılacak herhangi bir tasarruf, kadın konusu kadar hassasiyet ortaya çıkarır. Niye; o kadar önemlidir de, ondan. Meselâ, ben, bazen şaka olsun diye söylüyordum, şimdi söylemiyorum, niye, din konusundaki o yobazlıkların çoğu çok şükür şu sıralarda gündemde değil; ama,hatırlarım, bundan 20 sene önce, TRT bizden ısrarla metin isterdi ve biz metni kelime kelimesi dahil, sözcük olarak çoğu değişmeden metinleri kabul etmezlerdi, onun için de bir soğudum, hâlâ o soğuma devam ediyor bende, hâla TRT deyince yok diyorum; çünkü, her kelime değiştirdi, niye, çağdaş olup olmamanız, her şeyiniz o kelimeleri kullanmanıza bağlı. Kaç defa dedim, yahu, kültüre girmiş, kültür olmuş, Mehmet olmuş, Ali olmuş, Hatice olmuş kelimeleri değiştirmeyin, bunu değiştirirseniz kötü şeyler ortaya çıkar. Hakikaten öyle, sabahleyin kalkıyor, bey kahvaltıyı hazırlıyorsa, hayatım kahvaltı hazır demek ayrıdır, yaşamım kahvaltı hazır demek ayrıdır, bu hayatımın yerine tutmaz. Belki, bugün, ben de kullanıyorum; ama, onun yerini almaz, öbürünün bir tarihi var.

Aslında, boşanmak bizim kültürümüzde yanlış uygulanmıştır, hanım boşanmak Kur'ân'a göre felaket zor, çok zor; ama, kolaylaştırmışız biz onu, sınırı dejenere edecek şekilde kolaylaştırmışız; ama, yine de çok hassas olduğu için imanla, nikâhı her hafta tazeleriz biz, hanımlar değil, onların yerine erkekler tazeliyor; çünkü, zaten nikâhın ucu da bizim elimizde değil, aslında ikisi de bizim elimizde değil, her ikisinin elinde; ama, yine, tarih, bizim elimize vermiş olsun, merak etmeyin, her perşembe akşamı o nikâh halen pek çok camide tazeleniyor. Ben hoca efendilere diyorum ki, unuttukları zaman, üzülmeyin, kovsanız da gitmez zor olan iki şey var, biri iman, biri nikâh, bunlar, öyle kolay kolay gitmez. Yani, kâfir olmak kolay mı öyle, yani, imanın insandan çıkıp gitmesi kolay mı? Neyse, toplumun hassasiyetini gösteriyor, onu takdir ediyorum, o ayrı. Vereceğim ikinci örnek de şeydu, boşanmayla ilgili dedim ki, bırakın yahu şart-

ta kalsın, boşanma da kalsın; çünkü, herkese, koşulda kalsın, Anadolu'ya koşul öğretirseniz, hanımlar bundan mağdur olurlar, mustarip olurlar, o zaman, nasıl olsa, ciddiye almadığı için "koşul olsun ki", kimse hanımını boşadığına inanmaz, ne olur, ne olmaz, çünkü, Anadolu'da şart olsun ki, kelimesi çok ciddi kelime, şart olsun ki, dediği zaman adam sigarayı bırakır; ama, koşul olsun ki dedi mi kendisi bile inanmaz, kültür kelimesi zinciriyle bunlarla oynayamazsınız, bunlarla oynadığınız gün, açıkça söyleyeyim nereye kadar geliyor, yani, adam inanmaz hakiketen, "koşul olsun ki"nin "şart olsun ki"nin yerine geçebilmesi için bir yüz sene geçmesi lâzım, peki, bu aradaki nesillere ne olacak.

Neyse, bu işin kasvetini dağıtmak için bir şaka tabii ki; ama, asıl önemli olan, toplum yapısını dikkate almazsak Kur'ân-ı anlamakta zorluk çekeriz. Meselâ, tesettürle ilgili iki âyet var, âyetlerden biri, doğrudan doğruya tesettürle ilgilidir, örtününüzle ilgilidir, öbürü, örtününüzün bir sosyal şartıyla ilgilidir. "Tanınsınlar ve kendilerine rahatsızlık gelmesin." Yani, dışarıya çıktığı zaman, özgür kadın, hür kadın, tanınmayınca onu köle zanneden var, onu cariye zanneden var ve ahlâkî durumu da oldukça berbat olan bir toplum yapısı var. Ahlâkî durumu hiç hoş olmayan bir toplum yapısı var, Resulullah öyle bir topluma gelmiş. Bazıları kadın cahiliye döneminde çok daha özgürmüş diyorlar. Neresi özgür kız çocuğunun toprağa gömüldüğü bir dönem. Neymiş efendim, birden fazla erkekle bir arada bulunabilirmiş, eğer, özgürlük buysa, evet, hakikaten cahiliye kadınları Müslüman kadınlara göre daha özgürlerdi, eğer özgürlük bu ise, onun dışında, oldukça berbat olan bir toplum yapısı var açıkça söyleyeyim, işte, o berbat olan toplum yapısında, kadının izzetini ve şerefini korumak için alınmış tedbirler de vardır.

Bakınız, yanlış anlaşılmasın, bundan, ben, başörtüsü yoktur neticesini çıkarmıyorum; ama, işin bu tarafını da görmek lâzım. Onun için, bugün dahi, bana sorarsınız, meselâ, kadının yüzünü kapatması son derece sakıncalıdır. Yani, onun, evvelâ kişiliğini saklaması anlamına geliyor. Yani, ben Mehmet'im, ben Ayşe'yim, ben Fatma'yım diye bunu bir takva unsuru olarak ortaya çıkarmak, bana sorarsınız, kafanızın biraz çok tuhaf bir biçimde çalışıyor olmasıyla ilgili olsa gerek ve o âyetin mantığına da aykırı. Yani, tanınacak ki, bir dostu, bir arkadaşı, bir veli mümin veya bir veli mümine karşılaştığı zaman, bu budur diyecek, ona göre de bir sosyal ilişki, bir bağlantı kuracak. Bu efendim, sırf onun için mi; dolayısıyla, tesettür yok mu mânâsı bundan çıkarılmasın; çünkü, tesettürle ilgili daha başka âyet-i kerimeler var, onunla ilgili belki birkaç cümle de söyleyebilirim daha sonra.

Şimdi, bu toplum yapısı ortada olunca, o toplum yapısına göre bazı düzenlemeler var ki, o düzenlemeler -şimdi, burada hep zorlanırım- benim kanaatimce, çok ciddi bir biçimde bir mümin ve Müslüman olarak dikkatlice ele alınması gereken düzenlemelerdir. Meselâ, toplum yapısında ne var, hakikaten, sorumluluğun çok önemli ölçüde erkeğe verilmiş olduğu bir toplum yapısı var ve

Kur'ân-ı Kerîm'e de bu toplum yapısı yansımış vaziyettedir. Yani, çocuğunu emzirmekten bile bunu, bakınız, bazı hoca efendilerimiz İslâmiyetin büyüklüğünü anlatmak için anlatıyor olabilirler, bir büyüklük olarak da anlatılabilir, isterse-
niz, benim açımdan bir eleştiri olarak da anlatın, anne çocuğunu emzirmelidir. Kur'ân, yani, bir anne isterse çocuğunu emzirmeyebilir, efendim, benim dinim kadına o kadar yücelik tanımıştır ki, bırakıp gidebilir. Hayır, hayır, o başka bir hak tanımanın, kadının, evle, aileyle, çocukla ilişkisinin ondan ibaret olmadığı-
nın da bir anlamda anlatılışıdır o.

Tabîî, biz baskı altındayız şimdi, savunmadayız, hep İslâm'da kadın şöyle, kadın böyle deyince, biz de büsbütün kadının yerini anlatırken bazen ipin ucunu kaçıırıyoruz. Onun için, zannediyorum, o toplumsal yapı içerisinde, meselâ, kadının mülkiyetine niye dokundurtmuyor; çünkü, Arapların çoğu, sırf malları yüzünden kadınlarla evleniyorlar. Bu çok kadınla evlenmenin arkasında olan sosyal gerçeklikten biri bu. Adam, öksüzle evleniyor, dulla evleniyor, niye, aslında ona aşık olduğu için değil, hanımı olduğu için değil, malına konsun diye, mal, son derece önemlidir, İslâm toplumunun ilk nüvesinde, Kur'ân'ın hitap ettiği toplumda fevkalâde önemlidir. İnsanın şerefi malla ölçülüyor, geleceği malla ölçülüyor, bu Kur'ân'da var. Onun için Kur'ân "..... Siz zannediyorsunuz ki malınız sizi ölümsüz kılacak." Mal çok önemli, yani, evlenme, evlenme olsun diye değil. Onun için, Kur'ân-ı Kerîm diyor ki, eğer, bunlarla evlenecekseniz, perişan edecekseniz, adaleti yerine getireceksiniz, vesaire... İşte, bir iki diye başlayan çok kadınla evlilik âyeti kerimesinin arkasında bu sosyal gerçeklik var. Şimdi, onu kaldırır, lâfzına bakarsanız ve dersenez, efendim, işte, Kur'ân'ında bu açık, onun da, o adaleti temin etmenin son derece zor olduğu âyeti de çok okumazsanız, o zaman, hakikaten, çok kadınla evlenmenin vazgeçilmez bir müessese gibi olduğunu öne sürersiniz ve bu konuda da o kadar ileri gidirsiniz ki, bunun önünü kesen bir yasal uygulamayı da dinden çıkma olarak kabul edersiniz, çok enteresan. Yani, evvelâ, çok kadınla evlenmeyi, Kur'ân'ın emri değil, Kur'ân'ın müsaadesi, öyle diyelim, fakat, bu sefer adam çıkıp diyor ki, Kur'ân'ın önünü açık bıraktığı bir şeyi sen yasaklayamazsın diyor. Madem Kur'ân onun önünü açık bırakmış, onun önünün açık kalması İslâmî bir gerekliliktir. Yani, bir hükümet, bir devlet, hayır, çok kadınla evlenemezsiniz diye bir kanun çıkaramaz diyor, çıkarırsa, o İslâm'a aykırıdır diyor. Yani, evvelâ, düğümü orada atıyor, önce, onu bir yasal uygulama gibi görüyor, bir kanun metni gibi okuyor, arkasından diyor ki, onun karşısına çıkan engeli ben gayri İslâmî sayarım. O zaman, yine, başımdan geçen talihsiz bir hadiseyi anlatayım. Bunun tartışıldığı bir gün, yine, 25-30 sene önce, Paris'te, öğrenciliklerini orada yapanlar bilir, öğrencilerin kaldığı yurtların olduğu bir yerd. Orada, odada, çoğu ilâhiyatçı olan, doktora yapmak için gitmiş olan bir 15-20 kişi varız, bir kısmımız misafir orada, arkadaşlarımızın odalarının birinde de evli olan arkadaşlarımızın hanımları oturuyor, bu konu açıldı; ama, açılmadan önce, daha önce arkadaşımızın biri çok id-

dialı, şimdi, Ankara'da üniversitede hoca, dedi ki, dünyayı kurtaracak olan İslâm'dır. Hakikaten de, Müslüman da öyle inanır, güzel bir inançtır; ama, bana biraz büyük gibi geldi, yani, çok yumuşak söylenebilir, yani, o anda bir ülkede yaşıyorsunuz, Müslüman olmayanlarla çok yumuşak bir ilişkiniz var, her İskoç kadını gördüğün zaman, diyorsun, Allahım, bunun Hazret-i Muhammed'den de haberi yok, Kur'ân'dan da haberi yok, bu güzel hanım da benimle beraber cennette olur diye umuyorsunuz en azından, ben umuyorum niye yalan söyleyeyim, ben umuyorum, öyle bir şefkat dünyası içinde olduğum için bana biraz yobazca geldi. Hemen kurtarır, filan, yani, onlar hep yok olmuş gibi bir hava içinde söyledi, bir mim koyduk oraya geçtik, sonunda bu çıkmasın mı karşımıza, hayır, yasal bir uygulama getirilemez, hiçbir İslâm ülkesinde çok kadınla evlenme kanunla yasaklanamaz, bu, gayri İslâmî'dir, gayrişeridir vesaire, vesaire... Dedim ki, yahu, daha ondan evvel, şimdi söyleyeceğim başka âyetler de var. En meşhuru da "ve erkekler kadınlar üstünde hakimdirler, egemendirler." Bu âyeti okuduk, onu okuduk, derken, kadın geldi, ikinci sınıf oldu. Hanımların hepsi arkadaşım, kardeşim, çok yakınlarım var, hanımların hepsini de tanıyorum, bunlar üniversite mezunu, ikisinin hanımı kız enstitüsü mezunu; ama, bu doktora yapan, profesör olan beyleri hanımları idare ediyor, onlar olmazsa, o beyler profesör de olamazlardı; yani, oku adam ol ivmesini de veren o hanımlardı. Dedim ki, çağıralım şu hanımlarınızı bir soralım, acaba, kendileri nasıl hissediyorlar falan dedim. Üç dört hanım geldi, benim arkadaşımın arkadaşına dedim ki, hiç korkma, sonuna kadar sizinle beraberim, bu beyine verilen imkân sana verilmiş olsaydı ne olurdu dedim, en az on misli olurdu dedi. Hakikaten doğru, son derece zeki bir kadın, son derece alma yeteneği olan bir kadın, yani, neredeyse, televizyondan duyduğu dili kocasından çok daha iyi kullanan, çocuklarına bakan, evde ona yemek pişiren, çamaşırını yıkayan bu kadının İngilizcesi ondan iyi idi. Öyle bir noktaya geldi ki, bunu böyle söyleyince, ben de boş buldum, dedim ki, eğer, İslâmiyet bu ise, keşke o iseyi on defa tekrar etseydim, eğer İslâmiyet bu ise, İslâmiyet, bırak dünyayı, bırak Türkiye'yi, seni bile kurtaramaz dedim. Söylemişsem söylemişim, haklıym değil mi? Neyse, doktora bitti, geldim, Ankara İlahiyata dilekçeyi verdim, doktora bitti, bizim dilekçeye şöyle bir göz ucuyla bakıldı ve reddedildi. Biz kalktık Erzurum'a gittik, orada bir süre çalıştım, sonra, askere gittim, bir baktım Erzurum'a döneceğim, sonra bana talip oldular, gelir misin filan dediler, Allah Allah ne değişti filan dedim, bir hocanızın, adını söylesem, hemen hemen hepiniz onu tanırırsınız; ama, söylemeyeceğim. Bir hocamız dedi ki, galiba sana haksızlık ettik, tam dört seneniz gitti dedi; çünkü, eğer, doğrudan burada başlasaydım dört ay askerlik yapacaktım, vatan vazifesinden kaçılır mı, yahu, ben kitap yazmak istiyorum, zaten, o birbucuk sene de çok bir işe yaramadı. Dedi ki, sen, bir yerde demişsin ki, İslâmiyet, bırak dünyayı, bırak Türkiye'yi seni bile kurtaramaz. Benim başıma dört sene

ondan dolayı o iş gelmiş. Aradan dört sene geçince, baktılar ki, dinsiz imansız değil, peki dediler.

Bakınız, Türkiye'de neler oluyor, ben, bunu, şikayet olsun diye söylemiyorum; çünkü, Cenab-ı Hakk'ın yaşattığı her hayattan öğrenmesini bilirsek, insan bir şeyler öğreniyor. Onun için, iyi ki gittim, iyi ki o askerliği yaptım, müşteki değilim; ama, hayat nereden nereye gelebiliyor, onu anlatmak için söylüyorum. O bakımdan, yani, eğer, birgün, İslâm dünyasında kadın, benim hayalimdeki yere gelirse, âhirette kendimi mutlu hissederim, hakikaten, bu benim gözyaşı döktüğüm bir konu. Çünkü, çok büyük bir hazineyi biz heba etmişiz, boşuna kullanmışız.

Şimdi, gelelim o tehlikeli konuya; yani, şimdiye kadar hümanist bir söylemdi, şimdi, iş sıkıya girdi, bunu niye anlatıyorum. Diyor ki Kur'an'ı Kerim'de, dedeceden bahsederken, bir aile hayatı içinde, kadın erkek ilişkisinde, erkeğin derecesi, bir derece daha üstündür diyor. Fakat, tekrar ediyorum, bunun tamamen fonksiyonel olduğunu unutuyoruz biz, o andaki cemiyet ve aile yapısı içindeki konumu tatmin ettiğini unutuyoruz, bunun, bir norm olduğunu, bir kural olduğunu ve ebedî olarak da kabul edilmesi gereken bir ilke olduğunu yazıp, uygulamaya çalışıyor. Yani, nedir, biraz daha açacak olursak nedir; düşününüz ki, kadın çalışıyor, aileye belli ölçüde kazanç getiriyor ve bunu da benim malım diye esirgemiyor; çünkü, niye esirgeyecek ki, yani, şimdi, düşünebiliyor musunuz, eğer, lafza bağlı kalırsanız çok ters şeyler doğar. Demin söylediğim gibi, kocanın, karısının malı üzerinde bir tasarruf hakkı yok; ama, düşününüz ki, adam, hakikaten asgari ücretle çalışıyor, yakışıklı olduğu için de, zengin bir ailenin kızı bununla evlenmiş ve şimdi, bizim hoca efendilerin sık sık anlattığı, onun malı üzerinde en ufak bir tasarruf hakkı yoktur, hanım da tutturmuş tek kuruş koklatmam diyor. Şimdi, bu aile, demin anlattığım sevgiye, şefkate dayanan bir aile mi olur; ama, lafzına, hukukuna bakarsanız, bu kadın haklı, bu kadına hiçbir şey söyleyemezsiniz; ama, İslâm lafız değil, Kur'an hukuk değil, her şeyden önce ahlâk. Böyle bir kadın kalkar da, adam gibi bir mümine olduğunu söyleyebilir, çocuklar mektebe gidemesin, kocası perişan olsun, sefil olsun. Kadın desin ki, benim dinim, benim malım üzerinde mutlak bir tasarruf hakkı vermiştir, tek kuruş vermem, öyle şey olur mu, aile hayatı böyle gitmez.

O bakımdan bir şeyi överken çok dikkatli olmak lâzım, bazen yerme duruma getirmiş olabiliriz. O aile yapısı içinde savaşa giden erkek, o aile yapısı içinde hakikaten harcama durumunda olan erkek, böyle bir durumda, hanımefendiler, ne olur erkeğin biraz maddî rahatlığı biraz fazla olsa, biraz daha rahat olsa, belki, biraz daha işlevsel, tamamen fonksiyonel bir düzenlemedir. Bundan, kadının bir derece erkekten daha eksik olduğunu çıkarmak, son derece terstir; ama, bu tersi ulemanın büyük bir kısmı yapmıştır. Niye; çünkü, kadın erkek mukayesesini yaparken, çok sık gündeme getirdiği âyetlerden ikisi bu âyettir, bu derece farkı ve bir de söylediğim erkekler kadınlar üzerinde hakimdir. O za-

man, başımdan iki ay önce geçen bir olayı anlatacağım. Bir ilimizdeyiz, gençlerle problem diye bir şeye çağırıldılar, gittim, iki güzel hatırası var bende, biri bu, birini de unutmazsam söylerim. Genelde gençlerin; ama, özelde, hanım olanların dinle ilgili çok problemleri var, genç kızlarımızın dinle ilgili çok problemleri var. İlhan Arsel'den, Turan Dursun'dan sonra bu problem 150 kat arttı, genç elindeki o kitapla geliyor, hocam, şimdiye kadar ben din adamlarımızın "berbat" olduğuna inanıyordum, meğer, berbat olan dinimizmiş diyor. Çünkü, onlar diyorlar ki, dinin bizatihi kendisi seni ikinci sınıf adam diye değerlendiriyorlar ve onu da adamlar, kaynaklara dayanarak söylüyorlar. Hepsini inkâr etmiyorlar, yanlışları çok; ama, dayandıkları kaynaklarda bunların bir kısmı var, bunu inkâr etmenin anlamı yok ki. Çok sağlam kaynaklarımızda bunların bir kısmı var, onun için, gençlere ulaşayım diye ben ilâhiyat dekanıyım, oralarda neyi anlatayım, dinle ilgili problemlerin üzerinde durdum ve bilhassa, bu kadın erkek, genç öğrenci hanım ve genç öğrenci üzerinde durdum. Adamın biri en önde oturuyor, iyi giyimli, hukukçu, ama şu anda serbest çalışıyor, şık giyinmiş; ama, yemekte de yakın bir masada olduğu için kim ne söylerse âyetle cevap verdiğini duydum, iyi bir hafız, arapçası iyi, kim ne söylerse âyetle cevap veriyor. Ben söyledikçe, tabii, şimdi, görebildiklerimizin pek çoğunun yüzüne baktığım gibi, onun da yüzüne bakıyorum, yüz ifadelerinden rahatsız olduğunu hissediyorum. Yani, huzursuz oluyor, durmadan eli kalktı, halbuki öğrencilere söz verecektim, sonunda kırmadım, buyurun dedim, hiç unutmam, öyle bir tatlı duruşu var ki, şöyle kalktı, uzunca boylu bir adam, şöyle elini elinin üzerine koydu, "hocam haklısınız ama..... Hocam, Allah öyle diyor ben ne halt edeyim". Adam, ibâdet olsun diye hanımı ikinci sınıf muameleye tabi tutuyor, yani, onu inancın bir parçası olarak görüyor, o kadar dokundu ki, ben ne yapayım diyor. Oradaki fonksiyonel bir üstünlüğü, ontolojik bir üstünlük, varlık üstünlüğü haline getirmiştir. Tekrar ediyorum, hiç gizliyecek halim yok, meselâ, o mevedde ve rahme âyetinin, yani, ailenin, karı kocanın mevedde ve rahme dayandığı âyetinin üzerindeki o meşhur, sizin için aranızdan zevceler yarattığıdaki o sizin içini konunun başında söyledik; ama, şimdi tam yeri olduğu için tekrar ediyorum, onu anlatırken, kadının erkek için yaratıldığını, hattâ, onların ibâdetle mükellef olmalarının sebebi mi de, yine, bizim için daha iyi olsunlar, mazbut olsunlar diye olduğuna inanıyor.

Miras meselesi ve şahitlik meselesi, pişirilip, pişirilip getirilen de bu; ama, bunu şimdi, sadece İlhan Arsel Bey getirmiyor, bunu bizim Fahrettin Razi getiriyor, bunu bizim Kurtubî getiriyor, bunlar bizim çok büyük kaynaklarımız; ama, bu kaynağı tarihle sınırlı görmezseniz, o büyük Razi söyledi dersiniz, elbette, büyük, büyük de, zamanında büyük, çağında büyük, şu alanda büyük de, bu alanda değil diye düşünmezsek, bu yanlışlıkları bugüne kadar getirmiş oluruz, bugüne kadar da getirmiş olduk. Verdikleri örnekler bunlar. O örneklerin tabii, yanibaşında üzüterek söyleyeyim, hadis kitaplarında üzerinde durduğum kaburga hikayesi, şeytan hikayesi, yılan hikayesi ve benzeri şeyler çok sağlam

kaynaklarımıza girmiş ve bütün bunlardan sonra da kadının hem akli eksiktir, hem bilgisi eksiktir hem dini eksiktir, onun için de cehennem ehlinin çoğu onlardandır. Peki, niye böyledir, işte, demin birbuçuk iki saattir anlatmaya çalışıyorum, yüklene yüklene geliyor, efendim, onlar böyledir, çünkü, bunlardan dolayıdır. Tamamen, sosyolojik olarak ve psikolojik olarak, o döneme ait anlamadır, o döneme ait yorumlamadır ve bunu böyle söylemek, bugün için de bu yorumun hiçbir para etmediğini söylemek Razi'ye karşı bir saygısızlık da katiiyen değildir.

Şahitlik meselesinde de, yine açıkça söylüyorum, yalnızsa düzeltsinler, evet, Kur'ân-ı Kerim'de açıktır; ama, yine meseleyi toplumsal yapı açısından değerlendiriyorum. Orada çok açık bir biçimde diyor ki, üstelik, ticarî bir meseleyle ilgili, üstelik borçlar hukukuyla ilgili, borç alıp vermeyele ilgili bir mesele, orada, biri unutursa, diğeri hatırlatsın diye çok açık gerekçe, kadın, ikinci sınıf olduğundan dolayı değil, akli az olduğundan dolayı değil, toplum hayatının içinde yeterince olmadığı için, kadın ticaretin içinde olmadığından dolayı, orada bir haksızlık olmasın, bir hak zayı olmasın diye Kur'ân çırpınıyor, Peygamber çırpınıyor, biz ondan bir norm çıkarıyoruz, kadın ikinci sınıftır; çünkü, onun zaten şahitliğini de görmüyor musun ve onun şahitliğini anlatırken, hiç kimse onun borç alıp vermeyen biri olduğunu nedense söylemiyor, tam genel bir kural halinde vaz ediliyor bu ve orada da diyoruz ki, akli da eksilir, şu da eksilir; çünkü, bundan dolayı.

Oysa, İzmir'de ticaret hukuku profesörü bir arkadaşımız bu soruyu bana sordu; hocam, ne dersiniz buna, dedim ki, hanımefendi, İslâmiyete göre, benim gibi on erkeğin şahitliği, sizin gibi bir hanımın şahitliğine ancak denk olur; hocam, bu da nereden çıktı dedi. Yahu, borçlar hukuku profesörüydüm diyorsunuz, ticaret hukuku profesörüydüm diyorsunuz, ben, elektrik parasını cezalı ödüyorum, faizli ödüyorum, hanım bir ay evde yoksa mali işler alt üst oluyor. Benden, hakikaten alım-satımda şahitlik beklemeyin, bana deseler ki, getir, bankadaki parayı ver, sana üç hafta sonra tapuyu veririm, verir herhalde derim, ne olacak, bu niye durup dururken bana yalan söylesin. Böyle yaptığım da oldu. Şimdi, benden, ekonomik konularda iyi bir şahit olmaz. Bir kültür eseri, bir fikir eserinde benden bilirkişi olur; ama, öbür hanım hayatın içindeyse, bu işin ilmini yapmışsa, siz, gözünün içine bakacaksınız, diyeceksiniz ki, öbür tarafta, günlük işini bile beceremeyen biri, vallahi, sizin gibi iki profesör, benim dinime göre, bu adam gibi bir taneye ancak denk oluyor, ondan sonra, benim dinim akıl dinidir, bu olmaz yani. O halde, bunda ne var, bunda yine o güzel Kur'ân-ı Kerim'in temel prensibi var, hak, hukuk zayı olmasın.

Bugün bile pek çok yere giderseniz, hanımların şahitliği kabul edilmeyebilir. Altı adım geride geleceksin diyor, beyi önde yürüyor, hanım altı adım geriden geliyor, bazen, yüzünde bir de peçe varsa, başkasının karısının arkasına da düşüp gidiyor, adam bir bakıyor, hanım yok, hanım başkasının arkasından gidi-

yor, kız nereye gidiyorsun diyor, bey ne bileyim bir karartı vardı, düştüm peşine diyor. Şimdi, bu hanıma gelip desen ki, şurada bir kaza oldu, iki insan birbirini dövdü, sen şahitlik et, bu hanım zaten dönüp de kavga eden iki erkeğe bakarsa adam boşar beni der, yüzünü çevirir. Onun için, eğer, hanımınızı bu düzeyde tutarsanız, onun da şahitliği kabul olmaz.

Dolayısıyla, gerek miras meselesinde gerek şahitlikte, meseleyi, o sosyal gerçeklik içinde düşünürsek, ondan, bir kadın ve erkek eşitsizliği çıkarmak, kadının erkek için bir araç değer olduğu neticesini çıkarmak ve bunu da, Kur'an'a, İslâm'a mal etmek son derece yanlış olur.

Ben burada noktalıyorum, teşekkür ederim.

SORULAR VE CEVAPLAR

Soru – Bu anlattıklarınızı, ilkokuldan başlayarak tabandan tavana bütün erkeklere duyurmayı düşünüyor musunuz?

Prof. Dr. Mehmet AYDIN – Tabii, dediğiniz doğru; aslında, çocukların, bu konuda acı çekmeleri, belki, özellikle kız çocuklarımızın acı çekmeleri, yetişkin hanımlarımızın acı çekmelerine kıyasla çok daha fazla. Bizim kültürümüzde evladımız için canımızı veririz, doğrudur. Öteki kültürlerle, tarihlerle mukayese edilirse, İslâm, klasik İslâm tarihi yine iyidir, yine çok parlaktır. Bizi üzen, Kur'an'a ve Peygambere layık bir tarihî tecrübeye sahip olamayışımızdır; yoksa, diyelim ki, Abbasî döneminde, kalkıp da, belki Roma, belki İran'la mukayese edilirse, yine de kadının durumu da, insanın durumu da çok iyi bir halde, iyi bir seviyede.

Ben, daha çok, Peygamberimizin bize tuttuğu ışık altında baktığım için belki biraz kötümser denebilecek bir tablo çizdim; ama, bugün bile, hâlâ, üniversitede matematik profesörü benim odama uğradı, çok masum bir biçimde anlatıyor, çocuklarının ikisi de geçen sene üniversite sınavına girecekler, oğluyla birlikte gelmiş, oğlunun ilâhiyata gelip gelmemesi konusunu tartışmak için gelmiş. Sonunda bir cümle sarfetti, yıkıldım; ikisi birden girecek, ikisi birlikte çalışıyorlar falan deyince, adamın hakikaten bir çocuk girerken bile herkes telaşa gelir, bütün aileler, babalar, anneler, o telaşı hepimiz yaşadık, yahu, dedim, sizin ailenin telaşı iki kat dedim, çok rahat bir şekilde, hocam, öbürü kız çocuğu, kazanmasa da olur dedi. Bakın, üniversitede hoca, üstelik laik biri; ama, o imaj o kadar kötü ki, orada ayırımı maalesef yapıyor. O önemli değil, burada böyleyse, hâlâ Türk toplumunda genelde ne kadar yaygın olduğunu siz hesap edin. Niye

hassas insan bir konuda, bunun, çok psikolojik sebepleri var, yani, benim ağabeylerim, kız çocukları, bana verilen fırsat, onlara verilmiş olsa mübalağa etmiyorum, benden kat kat, eğer, ben iyiysem, bir şeyler yapıyorsam, onlar, kat kat iyi olurlardı; çünkü, yeteneklerini, kabiliyetlerini biliyorum. Yani, okula giden kardeşlerinin kitaplarına bakarak, ortaokulu, liseyi dışarıdan veren kız çocuklarını biliyorum. Bu çocukların okula gitmeye maddî imkânları mı yoktu; hayır, hayır, vardı; ama, kız çocuğudur, ne işi var denildi. O yüzden, çok büyük bir sıkıntı yaşadı bu toplumun bir kısmı, umarım hâlâ yaşamıyordur, hâlâ o boyutta değildir.

Öyle görülyor ki, şimdi, biraz daha farklı, bu sefer de, ilericilik, gericilik tutturduk, bu sefer de, başörtülü mü, başörtüsüz mü tutturduk; yani, bütün bu siyasetlerde ezilenler de yine, erkek çocuklarımız değil, daha çok kız çocuklarımız oluyor. O yönüyle, ilkokuldan başlamak, evvelâ, çocuğa, orada, o imajı vermek lâzım, bak yavrum, Kur'ân-ı Kerîm diyor ki: "Siz, onlar için bir fiziksel, ah-lâksal ve manevî, ruhanî örtüsünüz, hanımlar için örtüsünüz, onlar da sizin için örtüdürler." Örtünün buradaki mânâsı bildiğiniz elbise değil. Tekrar ediyorum, hayatın her alanında koruyucu olan, her türlü tehlikeden koruyan bir varlıksınız, erkekler kadınlar için... Çocuk, bunu, anaokulunda öğrenirse, aile içinde öğrenirse, zaten, ileri yaşlarda problem olmaz, bunun evlilik döneminde zaten böyle şeyler olmaz; ama, daha işin başındayken, anne bile bir kadın olarak çocuğunu eğitirken, zaten, büyük ölçüde ikinci sınıf olarak eğitiyor, kızım, o ağabeyindir, kızım erkek kardeşindir gibi. Annenin de suçu yok; çünkü, onun da dünyası öyle oluştu. Dolayısıyla, ilkokuldan başlayan, bütün eğitim alanına gelen bir eğitim seferberliği yapmamız lâzım. Ben iki kız babasıyım, benim büyük kızım evlendi; müşteri gelen, müşteri çıkan, -neyse, tırnak içinde deyim- aileye ilk söylediğim şu oldu; eğer, eşitlik fikri kafanızda tam yer etmemişse, eğer, şu kahveyi için ve gidin dedim. Bunun evvelki haleti ruhiye halinde olması lâzım, laf olsun diye değil.

Onun için, İslâm dininde, bakınız, kıyafetlerle ilgili bütün uygulamalar, te-settür dahi, kadınla erkek karşı karşıya geldikleri zaman birbirlerini insan olarak görsünler, bu çok önemli; çünkü, ünsiyet peydah etsinler, bu bir insan diye görsünler; ama, gelin, görün ki, genel havaya bir baktığınız zaman, kadının insan olması çok sonralardan geliyor. Evvelâ bir dişi; bütün tedbirler de ona göre alınmıştır. Ne olur, ne olmaz, o kırılmadan, o dökülmeden, o evden dışarı çıkmasın, hep ne olur, bize zararları olur. Niye bu uygulamayı yapıyor, erkeklere faydalı mı olur, zararlı mı olur noktayı nazarından. Bunu İslâm âlemi kaldıramaz, bunu, kızlarımız kaldıramaz.

Bugün, çok enteresan, aynı hayatı paylaşan, ayrıca, aynı ideolojik, dini "ideoloji" gibi alıp da, aynı ideolojik yaklaşımda olan ailelerde huzursuzluk var. Evin hanımı gelip de bana diyor ki: "Hocam, benim kocam benim sınıf arkadaşım ve biz, zulme karşı beraber bayrak açtık, şirk düzenine beraber bayrak açtık, bera-

ber yürüdü, beraber bağırdık, beraber, zulüm bitecek, inanç gelecek dedik. Fakat, evlendik, geldik bizim evde ben bittim." Kocasını yine devam ediyor, onun azmi yine devam ediyor, o yine mücahit; ama, hanımın mücahide olmasına izin vermiyor, artık, senin yerin evindir, o iş bitsin, sen, çocuklara bak, yemeğini pişir. "Düşün yani, ben, kendimi Müslüman aydın bir hanım zannediyordum, böyle birisiyle evleniyorum" diyor. Evlat, değişmez dedim, adamın kafasında sıkıntı var, o kafada, imajda sıkıntı var. Onun için, kadın erkeği, erkek kadını evvelâ insan olarak görmediği sürece, hiçbir düzenlemenin -açıkça söyleyeyim- faydası olmaz. Bir düzenleme getirirsiniz de, yaşayamadıktan sonra işe yaramaz.

Bizim Gazali, her zaman hanımların lehinde değil, parantez içinde söyleyeyim. Gazali'nin hanımlarla ilgili görüşlerinin büyük bir kısmına katılmam ben; ama, başka bakımdan da büyük bir insan. Gazali'nin metodu çok enteresan.

1- İlim mertebesi.

2- Hâl mertebesi

3- Efal mertebesidir.

Bir şeyi önce bileceğiz, o konuda bilgimiz olacak; ama, sırf kuru bilgi hiçbir şey yapmaz, bilgi, benim kişiliğime katılmıyorsa, gıda olmuyorsa, o bilgi gerçek bilgi değil, onun, bende hal oluşturması, bir haleti ruhiye, bir zihin hali oluşturması lâzım ve ben efalime, fiillerime, o zihin haliyle geçmem lâzım. İşte, Türkiye gibi pek çok ülkede henüz bizim başaramadığımız bu. Yani, böyle gelip meselâ konferans veriyor, bir bakıyorsunuz, adam eşitlikçi, kadın haklarından yana, eve gittiği zaman, kadını adam yerine koymuyor. Eğer, Türkiye'de, pek çok insanın geriye doğru hayatına giderseniz, bunu da kınamayabilirsiniz. Kadın hakları konusunda en ileri adım atmış olanlar, kendi özel hayatında kadınlara yeterince saygılı olamamışlardır. Kimler diye sormayın, sorarsanız, siz de sıkıntıya girerseniz. Hakikaten, yasama yapabilirsiniz, kanun getirebilirsiniz, bunlar da gereklidir, Allah razı olsun bunun için denir; ama, geriye dönüp, bakarım derim ki, iyi de, bunların bir kısmı niye sende hal olmadı?

Modern hayat için de, herkesin giyim kuşamı kendisindedir, ama, ister bir arkadaşım bunu çağdaş değil diye değerlendirsün; ama, bunu söylemek durumundayım, ben, kendi çocuklarımın kıyafetiyle ilgili dedim ki, çocuklar, öyle giyin ki, karşımıza gelen sizin yaşınızdaki bir erkek, niyeti kötü olabilir, evvelâ, insan olarak görsün, Ayşe desin, Fatma desin, gözü, senin göğsüne takılmasın, gözü senin bacağına takılmasın. Baba, ne kötü şeysin, niye takılınsın falan dedi... Peki, o zaman beraber gittik, İzmir'in en işlek pastanesinde oturduk, büyük bir risk benimkisi, bakan olmazsa yandım, bakan olmazsa, benim bütün pedagojim çöktü; fakat, beni mahcup etmediler. Hakikaten, giyim kuşama göre bakışların ne kadar değiştiğini büyük kızıma, bizzat gösterebildim. Bak yavrum, görüyorsun, şöyle giyinene bak, hiç aklımdan kötülük geçmediği gözlerinden belli oğlanın diyorum, öyle değil mi, öyle baba... Bir de buna bak, İzmir'in göbeğinde, Al-sancak'ta bir çocuk... Benim size tavsiyem bu, kıyafetiniz, sizin, evvelâ, insan ol-

duğunuzu hatırlatsın, o bakımdan, modern anlamdaki kılık kıyafet dizaynlarının çoğuna karşıyım ben, buna erkek dizaynı dahildir. Yani, kot pantolonunun fermuarının görünür halde yapılmasının arkasındaki hikayeyi biliyorum ben, yani, o niçin ortaya çıkar, niye ona ihtiyaç duydular, başka kültürler için de, umurumda değil benim; ama, kılık kıyafetin hiç alakası yoktur kişilikle falan demeyelim; çünkü, o da, insanın hakikaten bir kültürüdür, bir uzantısıdır. Bir yönüyle bu.

O şartlar altında meseleye bakıldığında, ben, şöyle düşünüyorum. Sanki, bir aileyi kurtarmak için başvuru nahoş, zevksiz, son bir çare. İlk günden itibariyle problem olduğu için çok enteresan, pek çok ulema, mendille dövmek gibi bir yoldan bahsediyorlar. O zaman hiç dövme daha iyi. Orada, bir toplum yapısı için; ama, benim, Peygamberim diyor ki: "O dövdüğünüz hanımla o akşam karı kocanız, muhabbet içinde, rahmet içinde berabersiniz." buyuruyor. Yani, dövmenin, insana yakışmayacağını yine o Peygamber söylüyor ve dövdüğünüz bir hanımla nasıl bir arada olursunuz diyor, bir yatağı nasıl paylaşırsınız diyor. Dolayısıyla, insanların maalesef başvurduğu çağ, berbat bir çağdı; ama, ben, tanımına layık hiçbir müminin aklından geçirmesini, genelde Kur'ân terbiyesine bakıldığında ve Peygamber terbiyesine baktığında, hiç yerini yurdunu görmüyorum. Orada, sadece bir şey var, meselâ, bugün, Gazali'nin, demin, parantez içinde söyledim, parantezi açayım şimdi. Ben, Gazali'ye diyorum ki, hakikaten, belki de Gazali haklıymış. Diyor ki: "Hanımının sözünü dinle de, bu tarafa git." Yani, demek ki, Arap hanımları o kadar cingözmüş ki, o kadar hemen yoldan çıkarıyorlar ki... Vallahi, bizim hanımlar o kadar akıllı değil, bu tehlike bizim için değil diyorum, yani, bunu sosyolojik olarak görüyorum, o günün şartları içerisinde meseleye bakıyorum. Bugün de, yine, evrensel bir şey düşünmüyorum.

Ben, size, basit bir örnek vereyim, Suudi Arabistan'da, İslâm Konferansı Teşkilatının İslâm Dünyası için kültür planı ve kültür stratejisi ve aksiyon planı Senegal'de, bir metin olarak kabul edildi. O metin üzerinde biz üç sene çalıştık, sonunda, ne oldu; rafa kaldırıldı, belliydi. Bütün İslâm dünyasının kültürüyle ilgili bir strateji oluşturmaya çalışıyorduk, o çalışmanın editörü konumundaydım ben, hiç unutmam, çok Müslüman olan, Müslümanlığı başka hiçbir ülkeye bırakmayan, İslâm'la idare edildiğini iddia eden bir ülkenin kültür bakanlığı müsteşarı, saf saf geldi bana dedi ki, hakikaten, üzülme; ama, siz, burada, hanımınızı bırakıp, üç ay, beş ay, altı ay bir yere gider misiniz? Dedim ki, iki sene de gideriz, üç sene de gideriz, hattâ, güleceğin bir şey söyleyeyim, hanımlar, belki ondan memnun olur. Durdu, durdu, bizde bu mümkün olmaz. Çok enteresan, Peygamber döneminden başlayarak, kadın tarihini yazmış olsak, göreceğiz ki, hakikaten, tipik bir Arap hanımıyla, tipik bir Türk hanımı epeyce birbirinden farklı.

Hazret-i Ömer döneminde kadın şikâyet ediyor "kahrol Ömer" diyor, Hazret-i Ömer de dolaşiyor tedbili kıyafetle "ne oldu" diyor "dört aydır kocam yok,

perişan oldum" diyor, Hazret-i Ömer diyor ki, bundan sonra dört aydan fazla kalmasınlar. Altı ay da gelmese, bizimkilerin umurunda değil. Demek ki, bu kültüre bağlı, kökün yetişme tarzına bağlı, o toplum için alınmış tedbirlerin pek çoğu bizim toplum için gerekli olmayabilir.

Onun için meriyette olan İslâm fıkhi, önemli ölçüde bir Arap fıkhıdır. Arap modeline göre, Arap aile hayatına göre, hattâ, Arap biyopsikolojisine göre önemli ölçüde hazırlanmıştır. Onun için, halvette oldu mu, şeytan giriyor araya. Bizim burada, şeytan, o kadar başarılı olamaz, o kadar becerikli olamaz.

O bakımdan, önemli olan, işte, bu tedbirleri ebedî kabul etmek veya etmemek meselesi. Ben etmiyorum. Henüz yüzü kıllanmamış, sakalı çıkmamış bir erkek yavruyla bir arada kalmayı sakıncalı gören maddeler var, bilmem neler var, bu kendi kültürüdür, kusura bakmasın, benimle ilgili bir şey değil bu. Onun için, hangi İslâm sözü, Kur'ân ve Peygamberimizin uygulaması bir tarafa bırakılırsa, gerçekten, sorulması gereken bir konu. Yani, ortaya atılan bir şey var, bu da, benim kültürümle doğrudan ilgili olan bir şey değil, onun için, oradaki bir problemi buraya taşımak son derece yanlıştır. Arabistan'da olan hadise, aslında, hanımların araba kullanmasıyla ilgili olarak çıktı. Dedim ki, niye araba kullanmıyorsunuz; çünkü, mahkûm olan hanımların kocaları vardı, yani, araba kullanıldığı için Kuveytli hanımların kocalarını mahkûm ettiler. Niye mahkûm ettiler, anlattık onu; onu zaten muhatap olarak almıyorum, dolayısıyla, koca adam olsaydı, hanımı böyle olmazdı, oradan çıktı mesele de.

Onun için her kültür, yani, İslâm dünyasıyla ilgili değil, benim üzerinde durduğum bu problemi en rahat çözebilecek konumda olan biz, bugün, niye bu durumdayız; çünkü, bizim, bu konuyla ilgili deneyimimiz var, tecrübemiz var. Yani, belki de yüzyıla yakın tarihi vardır, kız öğretmen okullarımızın yüzyıla yakın tarihi vardır, bizim, önemli tecrübemiz var, oraya giderek çözebilirdik. Onun için, hiç bir Müslüman erkek, kadını dövme gibi bir hakkı, kendinde görmesin demeyeceğim, böyle bir kavram varsa, böyle bir şey varsa, eğer, psikolojik başka sıkıntısı yoksa, tedaviye muhtaç bir hal yoksa, bunu, zihninden çıkarsın; çünkü, bu İslâm'la bağdaşmıyor.

Soru – Peki, kadınlarda var mı böyle bir davranış?

Prof. Dr. Mehmet AYDIN – Televizyonda çıkarıyorlar, geçen gün bir tane-sini çıkarmışlardı, dövüp duruyordu; ama, kadının akli dengesi biraz bozuktu. Madem, sünnet diyoruz, Peygamberimiz ne yapsın, bir şey söyledikleri zaman, bırakınız, Peygamberimizin haline bakınız, küsüp gidiyor. Bir şey söylemişler, siz misiniz böyle söyleyen diye küsüp gidiyor, bazen öyle oluyor ki, Hazret-i Ebu-bekir gelip, Hazret-i Ayşe Anamıza müdahale etmek zorunda, kız, ne yapıyor-sun, bu Allah'ın Resulü diyor; yani, öyle bir hakkını, hukukunu müdafaa ediyor ki, babası araya girmek zorunda kalıyor. Yani, böyle bir Peygamberimiz var, bu Peygamberin bu taraflarını görmeyip de, onu hâşâ şehvet düşkünü, kadın düş-

manı göstermek, tarih açısından ne kadar büyük bir haksızlık olur. Hazret-i Aşe'ye yapılan o iftira, iftira olduğu sonunda soruşturma sonunda anlaşıldı değil mi? Başta, Bedir'e geldiği zaman, Türkiye'de bile, bugün, birisi gelse dese ki, sizin hanımınız arkada bilerek kaldı, sözlüydü, beşik kertmesiydi, onun için kaldı, bilmem ne dese, biz, o hanıma niye o akılsızlığı yaptın, deli miydin, bunu niye yaptın deme sabrını mı gösteririz, yoksa, çekip, yine, Allah ya ona verir ya bize mi verir deriz bilmiyorum; ama, Peygamberin tavrı, asırları aşan İslâmî ve o anlamda medenî bir tavır. "Babanın evine git ve neticeyi bekle. İftira ise bu iftirayı yapanlar cezayı görür, değilse, Cenab-ı Hak'tan affımı dile" diyor. Çok enteresan; yani, o tavrın yüzde biri bizde olsa, herhalde tarihimizde bu namus cinayetleri olmaz. Kur'an'ın getirdiği ve Peygamberin uygulaması, çağ ile tam uyum içinde değil. Şunun için değil, henüz daha çağ ona layık değil.

Onun için, meselâ, Hazret-i Ömer, durup durup Peygambere problem çıkarıyor. Kadınlarla ilgili, gidip gidip Ya Resulullah, biraz bunlara fazla yüz vermiyor muyuz, bunu demeye getiriyor. Nitekim, kendi dönemine geldiği zaman, hak ve hukukun bir kısmından geri almalar olmuştur, Hazret-i Ömer'i bütün saygımla, hürmetimle, büyük bir büyüğüm, halifem ve müşidim olarak kabul ederim; ama, kadın konusunda, Peygamberimizin gösterdiği rahmetin epeycesinin eksik olduğunu tarihi bir gerçeklik olarak da söylemem gerekiyor. O konuda sert ve bozulma da zaten hemen başlamış, o dönem tam olarak, Kur'an'a ve uygulamaya tam olarak belki uyabilecek bir dönem, layık veya değil demiyorum, reel ifadeler çünkü o, onu söylemek istemem; ama, tam olarak o durumda olmadığı için cahiliye âdetleri, aşağı yukarı Peygamberimizin vefatından sonra hemen başlıyor, çok enteresan ve ilk ortaya çıktığı yer de kadınla ilgili yerdir; çünkü, hassas noktadır.

Kur'an-ı Kerim, bu da biraz söylendiği zaman tehlikeli bir konu; ama, söyleyeyim; ben, şunu diyorum: Kur'an-ı Kerim bir hak vermiş mi size, o haktan geri gidemezsiniz, o, gayri İslâmî olur; ama, sosyal şartlar onu iyileştirmenizi gerektiriyorsa, iyileştirmeniz Kur'anîdir, İslâmî'dir, bu çok önemli. Yani, bir sınır koymuş, efendim, benim Kur'an'ım bu kadar söylüyor, hayır, biz, onu götürüyoruz, yani, Peygamberimize bakıyoruz, Kur'an-ı Kerim'e bakıyoruz, Allah ve Peygamber köleliğe karşı; ama, hukukî olarak da bunu ortadan kaldırmıyor; çünkü, bir cemiyet yapısı var, savaş içerisinde; ama, eski istikamette, köleliğin kurumlaştığı bir ümmet yapısı mı istiyor, yoksa, köleliğin kalktığı bir yapı mı istiyor? Açıkça, köleliğin olmadığı bir toplum yapısı istiyor. Peki, biz, ne yaptık? Biz, köleliği, kurum üstüne kurum olan bir hale getirdik. Bu, Kur'an'a layık değil, demek ki, bizden beklenen o ışığı artırarak götürmektir; ama, biz, bırakınız onu, o dönemdeki verilmiş olanı bile muhafazada çok zorluk çektik. Osmanlı hayatı belki Abbasî dönemine nazaran biraz daha iyi; ama, orada da, doğrusunu isterseniz, ben, yine, Kur'an Müslümanıyım, orada bile ciddî bir ilerlemenin olmadığını görüyorum. O yönüyle, benim kafamda Kur'an'ın anlattığı, Peygambe-

rin yaşadığı kadın erkek ilişkisinde, hakikaten bir problem olsa açık açık söyle-
rim; ama, yok. Miras meselesi bile öyle, yani, İslâm, madem, gerçekçi bir din di-
yoruz, düşünün meselâ, oğlunuz, mektebe gidiyor, hakikaten iyi okuyor, sonun-
da çok iyi bir iş sahibi oluyor, bugünkü rakamla 350 milyon maaş alıyor, gelece-
ği de garanti; ama, kız çocuğunuz okuyamadı, siz, hâlâ diyeceksiniz ki, benim
dinim... Buna rağmen bile, benim böyle bir kızım, bir oğlum olsa, hepsini kıza
veririm. Canım derim, sen okudun, senin hiç ihtiyacın yok; ama, bu kızkarde-
şin, isteyen de yok, taliplisi de yok, bu, hayatını devam ettirmek zorunda yahut
da, helal süt emmemiş birine düştü; ama, aile hayatını da devam ettiriyor, adam
perişan... Onun için, Kur'ân'ın lafzına, Peygamberimizin uygulamasının lafzına,
fiziğine bakarak, din çıkarırsak, ondan çok ciddi mânâlar, aksaklıklar ortaya çı-
karabiliriz. Yani, nereye götürmek istiyor Kur'ân bizi, orayı görmeden atacağı-
mız her adımda ciddi bir sıkıntı doğar diye düşünüyorum.

Soru – O zaman belki aileler hep içiçe oturuyordu, oğlana fazla miras veri-
yordu, kardeşlerine bakıyordu, şimdi, nerede böyle aileler?

Prof. Dr. Mehmet AYDIN – Kesinlikle, hanımefendi, doğrudur. Arkasında
bütün aile, burada zaten herkes herkesi koruyor, herkes herkesin desteğinde,
yani, söylediğiniz gibi. Kur'ân bizden şunu istiyor, şu cemiyet şartları içerisinde
hak hukuk yer eden bu insanları nasıl mesut edebilirsiniz, bu aileyi nasıl mesut
edebilirsiniz, öz o. Yani, daha açık söyleyeyim, İslâmiyetin kuruluş döneminde
kadın hakları meselesi bugünkü boyutta olmayabilir. Kur'ân bizden onu bugün-
kü boyuta getirmemizi istiyor, yoksa, ondan bir adım ileri giderseniz, o da had-
di aşmaktır.

Soru – Hocam, biraz önce şöyle dediniz, hanımlara aile bütçesine katkı mü-
kellefiyeti vermiyor, ikisi arasında denge kuruyor...

Prof. Dr. Mehmet AYDIN – Yani, ben diyorum ki, düşünün ki, hanımın ko-
cası da fakir, yani, şartları ona göre düşüneceksiniz. Yani, bakın, size bir örnek
vereyim, Peygamberimiz şartlara göre İslâmiyeti uyguluyor, kendisinin birden
fazla hanımı var mı, var. Peki, Hazret-i Ebubekir'in birden fazla hanımı var mı;
var. Hazret-i Ömer'in birden fazla hanımı var mı; var. Bizim Hazret-i Ali Efen-
dimizin Fatma Anamız yaşadığı sürece hanımları; yok. Resulullah, kızının üs-
tüne gül koklatmıyor; çünkü, belki de hiç bir varlığı onun kadar sevmiyor.

Onun için Fransız müsteşriki Lui Masinyo, Hazret-i Meryem modelini gö-
rüyor Hazret-i Fatıma'da. Siyasetle uğraşan Hazret-i Ayşe diye bir hanım Hıris-
tiyanlığın modeli değil, ticaretle uğraşan bir Hazret-i Hatice Hıristiyanlığın mo-
deli değil, Hazret-i Meryem modeli, resimlerde de var ya, daha mazlum. Onun
için, bakıyor, bakıyor, kendi kültürünü de İslâm kültüründe okumak zorunda,
moda tabirle, Hazret-i Haticeye bakıyor, o da Peygamberimize ikinci hanımı
yaklaştırmamış, onda da yok vefat edinceye kadar, bu bizim Meryem değil diyor,

Hazret-i Ayşe'ye bakıyor, savaşa katılan, mücadele eden, beyinin yanında olan, fıkıh öğretene, hadis rivayet eden dört dörtlük bir hanım, hayır, o da olmaz, Mer-yem tipi değil, bula bula Hazret-i Fatıma Anamızı buluyor ve Hazret-i Fatıma Anamız hayattayken Hazret-i Ali Efendimizin birden fazla hanımı yok. Onun vefatından sonra dokuz tane arka arkaya; ama, bir açığı kapatmak için acelesi var gibi geldi bana. Bu işin şakası, bunu da büyütmemek lâzım. Bunu, o insan-ların hayatı için bir noksanlık olarak görmemek lâzım hanımefendiler; yani, o kültür içinde yaşıyor, iyiler kötüler belli de, o iyilerin, kötülerin uygulamasında psikoloji son derece önemli. Yani, bakıp da, birden fazla hanımı var diye, o in-sanlara hanım hakkına, hukukuna riayet etmiyor, bilmem ne yapıyor kişiler gi-bi görmemek lâzım.

Tekrar ediyorum, ben, kendi öz hayatımda hırpalanmış kabul ediyorum kendimi, nereden nereye geldim, nereden nereye yükseldim veya nereden nere-ye bir rivayete göre düştüm. Bir mücadeleden, bir cihaddan geliyorsunuz, insan eğitiliyor, insan düşünüyor, insan yaşayarak öğreniyor, öğrendikçe yaşıyor, bu son derece önemli, onun için, kadının, hayatın içinde olması lâzım. O olmadan, hayata geçen bilgiyi elde edemiyorsunuz. Yani, bunu, temel felsefemden biri de, yaşantı olan ilim, yaşantı olan bilgi, bunu da evde yaşıyorsunuz, yani, evde ha-nımınız size öğretiyor, hanımınız size edebin neyle ilgili olduğunu öğretiyor. Me-selâ, bir arkadaşım, hiç unutmam, doktora yapmış, çok önemli mevkilerde olan bir arkadaşım, birgün geldi, dedi ki: "Yahu, canın istediği zaman hanımına kı-zabiliyor musun?" Niye sordun bunu dedim. "Yahu, sen de üniversite mezunu-sun, o da üniversite mezunu, sende burada, o da burada, bu iş nasıl gidiyor? " Vallahi ikimiz de birbirimize kızıyoruz dedim. Doğrusu o, eğer, kızma gerekiyor-sa. Bu arkadaşım, niye bunu böyle düşünüyor; hayır, benim yaşadığımız o yaşa-mıyor, yaşasa, bu işin o kadar zor olmadığını görür. Yani, hanım kızdıysa kızdı, dünya yıkılmıyor, yani, hanım kızdıysa kızdı, hemen erkeklik elden gitmiyor. Dolayısıyla, yaşanarak öğrenmek bu.

Bu bakımdan hanımların hayatın içinde olması, sadece bilgi birikiminde değil, bizatihi, hayatın mihrevinde çok önemli bir değişiklik husule getirir diye başladık. Yani, Mecliste husule getirir, okulda husule getirir, onun için, hakika-ten ayırmak, hele İslâm adına her şeyin ayrı olduğu, kadının tamamen ayrı ol-duğu bir toplumda kadın hayatı da çok eksiktir. Çünkü, bu karşılıklı; aynı za-manda, beni de, hanımın tanınması lâzım, o insanın da beni tanıyarak öğrenme-si lâzım. Allah, bu zenginlik için bu hayatı böyle kurmuş, bunu ortadan parça-larsanız, bölerseniz, aile hayatı bu demek değildir ki.

Soru – Kur'ân-ı Kerîm'de, imanla ilgili hüküm var, ahlâkla ilgili hüküm var, bir de muamelele ilgili hükümler var. Benim merak ettiğim, şu anda sor-mazsam, belki, bir daha sizi bulup soramam, belki, konuya da bir açıklık geti-

rir. İmanla ilgili, ibâdetle ilgili ve ahlâkla ilgili âyeti kerimelerden birisi, yoksa sadece muamelatla ilgili konular mı?

Prof. Dr. Mehmet AYDIN – Ben, zaten, o nesh konusuna farklı bakıyorum; yani, inanmıyorum dersem çok çarpıcı olur da.

Efendim, ne olduğunu açıklayayım; Kur’ân-ı Kerîm’de Cenab-ı Hak, bir âyeti kerimede diyor ki, biz, bir âyeti nesh ettiğimiz zaman, hükmünü ortadan kaldırdığımız zaman, âyet yine Kur’ân-ı Kerîm’de lafzen var olabilir, ondan daha iyisi, daha uygulaması kolay olanı anlamında, daha hayırlı olanını getiririz diyor. Yani, acaba, Cenab-ı Hak, bir âyeti kerimeyi kaldırıp, hükmünü icradan, uygulamadan kaldırıp, onun yerine problemi daha değişen şartlara göre çözen bir âyeti kerime getirir mi getirmez mi, getirir. Yani, Cenab-ı Hakk buna kadir-di, Kur’ân-ı Kerîm’in tamamını bize veren bir kaynağın, o konudaki tasarrufuyla ilgili, bizim, burada, olur olmaz şeklinde bir hükümde bulunmamız doğru değil; ama, ben, yine de teknik olarak, Kur’ân-ı Kerîm’de hiçbir âyetin nesh edilmediğine inanıyorum, hiçbir âyetin hükmünün de ortadan kaldırılmadığına inanıyorum, ancak, o âyetin uygulanmasının sosyal şartlarının mevcut olmadığı için onun orada kaldığını, dolayısıyla, onun o anda uygulanabilir olmadığına inanıyorum ve bu anlamda eğer bir nesh varsa, olabileceğini düşünüyorum. Yoksa, artık, tamamen ortadan kalktığı olmaz diye düşünmüyorum; meselâ, sizin dininiz sana, benim dinim bana, bu, namazda okuduğumuz kısa sûrelerden biri. Şimdi de diyor ki, Cihad Âyeti bunu ortadan kaldırıyor, halbuki, yok, bence, bunu ortadan kaldırmadı, yani, Mekke’de, Peygamberimizin o andaki durumu, elbette, benim dinime müdahale etmeyin, ben de sizin dininize müdahale etmeyeyim diyor; ama, Medine’ye geldiği zaman, orada farklı bir sosyal yapı var, farklı bir yorum var, İslâmiyetin ortadan kaldırılmak istendiği var, Müslümanlarının yurtlarından edinmek istedikleri var, inançlarının, yaşamalarının önüne engeller çıkarılıyor, bunların hepsi âyet anlamları, bu söylediklerim, meallerini vererek konuşuyorum. Buna rağmen bir mücadelede, bir cihad ortaya konacak, her ikisi de geçerli.

Bir başka örnek vereyim gönülleri İslâmiyete ısınsın diye, yahut, hiç değilse, Müslümanlara zararları dokunmasınlar diye bir grup insanlara beytülmal-dan, yani, devlet bütçesinden yardım edilmiştir, Kur’ân-ı Kerîm’de de, bunlara, zekât paralarından verilebileceğine dair hüküm var. Müellefe-i kulûb, kalpleri ülfet içinde olsun diye bir grup insana, maaş bağlanmış tabir yerindeyse. Kur’ân böyle yapabilirsiniz diyor ve Peygamberimiz zamanında bu uygulanıyor, Hazret-i Ebubekir zamanında bu uygulanıyor, Hazret-i Ömer zamanında, Hazret-i Ömer, bu âyetin hükmünü uygulamıyor. Diyorlar ki, ya Emir nasıl oluyor, bu Kur’ân’da var diyorlar, bu nasıl olur? Hazret-i Ömer diyor ki, var da, Kur’ân’da niye var, bu insanların dine, bize, Müslümanlara zararı olmasın, kalpleri İslâmiyete ısınsın Müslüman olsunlar diye, şu kadar zaman geçti, Müslüman oldukları yok. Niye olsunlar ki, olursa maaşları kesilecek. Çok enteresan ekono-

mik bir şey, Müslüman olsa maaş gidecek, onun için, adamların bir kısmı bunu kötüye kullanıyor.

İki, ellerinden ne gelir ki, niye verilir bunlar, bize zararları olmasın diye, ellerinden gelenleri yanlarına koymasınlar. Şimdi, bir âyetin hükmünü ortadan kaldırmıyor, o sosyal şartlar, XXI. yüzyılda da, siz, İslâmiyete zararlı olmasın diye bir kuruma bir yere yardımda bulunabilirsiniz, öyle kurumlarınız olabilir, nitelikim, bizim, zaman zaman öyle para verdiğimiz kişilerin olduğunu ben tahmin ediyorum. Mesala, Amerikan lobilerinin büyük bir kısmı devletin içinde çoğu böyle çalışır, siz, zannetmeyin, oradakilerin dertleri Yunan meselesi, hayır, hayır, onların herbirinin arkasında milyarlar var, bizim bile hiç değilse, bir iki kişi müdafaa etsin diye bildiğimden daha fazla biliyorum da, bu sıralar bilenler bildiklerini söylemiyor, ben de söylemiyorum; onun için, bugün de uygularsınız, o gün öyle. Ben, zaten, hükmü kaldırmak anlamında bir neshe inanmıyorum; ama, diyelim ki, var, muamelele ilgili olarak. Yani, imanla ilgili şeyler, zaten, Hazret-i Adem'den itibaren değişiyor, bana sorarsınız, temel ahlâk ilkeleri de değişmiyor.

Çok enteresan, ya da Hazret-i Adem için de, yalan haram idi, adam öldürmek haram idi, haksızlık haram idi, isyan haram idi, bunların evrensel olduğuna inanıyorum ben; ama, bu evrensel şeylerin tarih içinde kültürlere göre uygulanışları farklı olabilir. Meselâ, saygı evrenseldir; ama, saygının tezahürü, gösterimi, kültürlere göre değişiyor bana göre, benim çocukluğumdaki, aile ortamındaki saygı gösterimiyle, şimdi, benim evimdeki arasında önemli ölçüde fark var.

Bakın, yine, hep şaka yollu söylüyorum, söylediğim zaman hanım kızıyor, beni örnek verdin diye yasaklıyor. Bazen, hanım beni eleştirdiği zaman, bunu, annen, babana yapsaydı ne olurdu? Bir yönüyle, meseleye genişlik içinde bakmak lâzım. O muamele kısmı niye değişmesin ki; çünkü, sosyal hadiseler nevi şahsına münhasırdır. Hiçbir hadise aynıyla bir daha zühur etmez; onun için, bir dönemden ders çıkarabilirsiniz, bir dönemin uygulamasından bir psikoloji çıkarırsınız, bir genel atmosfer çıkarırsınız; ama, onu, aynıyla model alamazsınız, aynıyla uygulamaya çalışırsanız çok yanlış olur, Medine'yi Ankara'ya getiremezsiniz. Hayır, o ruhu keşke getirebilsek, o kardeşliği, o müminlerin birbirlerine yardım etmelerini, o canlılığı keşke getirebilsek; ama, bakıp da, acaba, şuna da nasıl muamele edeceğiz diyelim ki, Hıristiyana karşı. Hayır hayır, bunu, Kur'ân'a gidip, Kur'ân'ı yeniden anlamaya çalışarak aktarırsınız, yeniden anlamaya çalışarak meseleye bakmazsak çok yanlış ederiz. Meselâ, zaman zaman vaizleri görüyorum, hatipleri görüyorum, şikâyet için söylemiyorum, öyle şeyler söylüyorlar ki, yahu, iyi ki çok fazla turist yok, turistler Türkçe bilmiyor, onlarla da çok uzun süre yaşarsanız, birlikte olursanız, hâlâ, orada bir sürü projemiz varsa, şu anda benim 20'ye yakın beraber götürdüğüm, Hıristiyanlarla, Yahudilerle projelerimiz var, o zaman birden bire ödümüz korkuyor, tabiri yerindeyse, me-

sele, "..... Onların milletinden olmadığın sürece Yahudiden ve Hıristiyanlıktan sana dostluk gelmez, senden razı olmazlar." Onun için, çıkan netice, Yahudiyle, Hıristiyandan dost olmaz. Doğru olduğu taraf olabilir; ama, eğer, Kur'ân'ınız böyle emrediyorsa ve siz buna inanıyorsanız, o zaman bu uluslararası ilişkileri nasıl düzenleyeceksiniz ki. Birgün hoca efendiye oradaki millet nedir dedim. Yahudiler ile Hıristiyanlar sizden razı olmazlar, onların milletlerine tabi olmadığın sürece, millet nedir dedim, o sosyolojik anlamda millet değil o, din demektir. Peki, Yahudiler neden dinine kabul etmiyor, o zaman bu âyetin mânâsı olmaz ki, yani, onun dinine girmediğin sürece Yahudi senden razı olmaz demenin anlamı olmaz; çünkü, Yahudi bugünkü Yahudi seni dinine almaz, gitsen, ben Yahudi olmak istiyorum desen de, kabul etmez. Yahudilik, dışa açık bir din değil. Bu öyle değil arkadaşım, bu Medine'yi anlatıyor sana, yani, Peygamberimize tuzak kuruyorlar, anlaşma yapıyorlar, sözlerinden dönüyorlar, beraber hareket edeceğiz diyorlar, yarı yolda bırakıyorlar, bu, 21'inci yüzyılda, senin, İsrail'le politika-na düzen vermek için değil, bu fikri çıkarmak istiyorsan ondan da çıkar, zararı yok; ama, bu şekilde bir siyaset oluşturmaya kalkışırsan, bunun uluslararası ilişkilerini, uluslararası siyasetini devam ettiremezsin. Onun için diyorum Kur'ân'ı yeniden okuyup, anlamazsak, başkalarının anlamaları bize sıkıntı verir, onun için, oturup, yeniden, her kuşak, her nesil, Kur'ân'ın ışığında, kendi problemini kendisi çözmek zorundadır. Tarihi çözümleri, işe yarayabilir de, yaramayabilir de, tarihi atmıyorum, silmiyorum; ama, kendiniz çözmediğiniz sürece, biz, bu işin altından kalkamayız.

İşte, "Kur'ân'dan alıp ilhamı, asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı" derken Mehmet Akif'in kastı buydu. Kur'ân'ın dünya görüşünden, onun vizyonundan yola çıkarak, bir tek cımbızla âyeti kerime çıkarıp, ondan bir felsefe çıkararak değil; ancak, o zaman o problemler çözülebilir diye düşünüyorum.

Takdim – Çok sağ olun efendim, çok faydalandık.

Hocam, bu konuyla ilgili bir kitabınız var mı?

Prof. Dr. Mehmet AYDIN – Benim şu anda en büyük utandığım nokta o, konuştuğum konularla ilgili kitaplarım yok. Bir tek arkadaşımın söylediği Hollandacaya çevrilen kitap "İslâm ve Diyalog"dur, çok moda bir konu olduğu için, benim, Hollanda'da İngilizce olarak verdiğim konferansları, Hollandaca'ya çevirip, yarı İngilizce yarı Hollanda'ca kitap çıkardılar; ama, bu konuyla ilgili Fazlurrahman diye çok değer verdiğim, çok hürmet ettiğim, bağrıma bastığım Hocam, onun, "İslâm" diye bir kitabı vardı, şu anda mevcudu kalmadı, onu da biliyorum; ama, o İslâm, hakiki İslâm.

Takdim – Çok teşekkür ederiz Hocam.